

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального
закладу Укоопспілки
«Полтавський університет
економіки і торгівлі»

08 липня 2015 року №152-Н

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Факультет харчових технологій, готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу

Форма навчання денна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри Г. П. Скляр
(підпис, ініціали та прізвище)

« » 2020 p.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Інфраструктурне забезпечення розвитку туризму
в Івано-Франківській області»**

зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра

Виконавець роботи Мілоко́ст Олекса́ндр Олегови́ч
(прізвище, ім. 'я по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к. геогр.н., доцент Логвин Михайло Михайлович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2020

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	5
1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку	5
1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Івано-Франківській області	15
1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	34
2.1 Аналіз розвитку туризму в Івано-Франківській області.	34
2.2. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в Івано-Франківській області.	44
2.3. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області	53
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається тим, що у наш час туризм є одним з найприбутковіших видів бізнесу у світі. За даними Всесвітньої туристської організації (ВТО), він створює приблизно 10% світового внутрішнього продукту, на туризм припадає 11% світових споживчих витрат, та дає 5% усіх податкових надходжень. Ці цифри показують прямий економічний ефект функціонування індустрії туризму. Розвинений туризм називають одним з головних феноменів ХХ ст.

Туризм є однією із пріоритетних галузей економіки України. Стабільний розвиток туризму передбачає, створення матеріально-технічної бази, забезпечення високої якості обслуговування якої створює велику кількість робочих місць.

Враховуючи значний рекреаційний потенціал Івано-Франківської області, підвищення стану туристичної інфраструктури за рахунок реконструкції старих закладів та будівництва нових структур, може дати значний економічний й соціальний поштовх для розвитку туризму на Івано-Франківщині.

Мета і завдання дослідження. Метою бакалаврської роботи є дослідження регіональних особливостей туристичної інфраструктури як чинника розвитку туризму в Івано-Франківській області.

Для досягнення мети потрібно було вирішити наступні завдання:

- дослідити сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку;
- розглянути та проаналізувати історію розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Івано-Франківській області;
- проаналізувати нормативно-правову базу розвитку туристичної інфраструктури в Україні;
- проаналізувати розвиток туризму в Івано-Франківській області;

- оцінити розвиток готельного та ресторанного господарства в Івано-Франківській області;
- дослідити сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області.

Об'єктом дослідження є туристична інфраструктура Івано-Франківської області.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних та практичних аспектів функціонування та розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є: наукові праці з туризму, рекреології, менеджменту, маркетингу та статистики, законодавчі та нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність у галузі туризму, матеріали Державної служби статистики України (статистичні щорічники), матеріали головного управління статистики Івано-Франківської області, статистичні бюлетні туристичної діяльності, періодичні видання та актуальні електронні ресурси.

Методи досліджень – загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема SWOT-аналіз, абстрагування й узагальнення, статистичний та системний аналіз, індуктивний та дедуктивний методи, та метод складання діаграм.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, та переліку використаних інформаційних джерел. Зміст основної частини викладено на 61 сторінці друкованого тексту(не враховуючи список використаних джерел). Робота містить 9 таблиць, та 2 рисунки. Список використаних інформаційних джерел включає 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

1.1. Сутнісні характеристики туристичної інфраструктури та оціночні показники її розвитку

Термін "інфраструктура" бере початок від лінгвістичної суті латинських слів *infra* – “нижче, під”, *structure* – “розміщення, будівництво”, що означає основу, фундамент. Термін був вперше використаний на початку минулого сторіччя в економічному аналізі для позначення об'єктів і споруджень, що забезпечують нормальну діяльність збройних сил. В 40-их роках 20 століття Західні вчені під інфраструктурою стали мати на увазі сукупність галузей, що сприяють нормальному функціонуванню виробництва матеріальних благ і послуг.

У сучасному світі туризм – явище різностороннє. Воно тісно зв'язане з багатьма іншими галузями, зокрема, з географією, історією, архітектурою, медициною, культурознавством, спортом та багатьма іншими. Однак, жодна з них не може повною мірою охарактеризувати його як об'єкт власних досліджень, та жоден з існуючих соціально-економічних інститутів не в змозі самостійно вирішити весь комплекс туристичних проблем.

Існує багато поглядів на туризм як на галузь господарства, так і на міжгалузевий комплекс, де туристичне підприємство з продукції різних галузей формує туристичний продукт. Однозначно визначеного формулювання щодо терміну «туризм» не існує, але серед найбільш точних можна виокремити наступні:

- Згідно Всесвітньої туристичної організації (ВТО) «туризм» (від французького *tour* –прогулянка, поїздка) являє собою подорож у вільний час, один із видів активного відпочинку [40].

- Закон України «Про туризм» визначає це явище як «тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без заняття оплачуваною діяльністю» [47].

- За Н.Ф. Реймерсом, туризм – це будь-яка подорож з метою відпочинку та знайомства з новими регіонами й об'єктами.

- О.О. Бейдик вважає, що «туризм» – це форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення із навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями [4. с. 395].

Отже, можна підсумувати все вище сказане і визначити, що термін «туризм» характеризує діяльність осіб, які подорожують і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їхнього звичайного середовища протягом періоду, що не перевищує одного року підряд з метою відпочинку, діловими та іншими цілями без отримання матеріального прибутку. Туризм є популярною формою проведення дозвілля, організації відпочинку, пізнання рідного краю, та його природи, знайомства з історією, культурою і традиціями певної країни тощо.

На сьогодні туризм увійшов в повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки. За чисельністю працівників індустрія туризму також стала однією з найбільших в світі – в ній зайнято понад 260 млн. чол., тобто кожний 10-й працюючий.

Індустрія туризму – це великий міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні тур-продукту, здатного задовольняти специфічні потреби населення в проведенні дозвілля, в подорожі, шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення.

Специфіка туристичної послуги передбачає технологічну єдність процесу обслуговування та відповідну їй єдність вимог до підготовки кадрів, які саме й забезпечують якість обслуговування. Постійне оновлення виробничої потужності й технологій, для підвищення конкурентоспроможності підприємств на туристичному ринку, шляхом задоволення зростаючих потреб

споживачів. Масштабність туристичного руху обумовила впровадження стандартизованої системи обслуговування, яка дозволяє забезпечити масове обслуговування на індивідуальній основі відповідно до сучасних загальних тенденцій світового ринку послуг, якому притаманна тенденція, індивідуалізації масового обслуговування [4. с. 395].

Індустрія туризму визначається як міжгалузевий комплекс. Міжгалузевий комплекс (МГК) є елементом функціонально-компонентної структури господарства і являє собою інтегровану систему галузей, виробництв і видів діяльності, об'єднаних загальною метою та програмою розвитку. В основі виокремлення МГК лежать об'єктивні системні функціональні, синергетичні, еволюційні та управлінські зв'язки.

Міжгалузевий комплекс індустрії туризму виділяється складністю внутрішньої структури, різноманітністю зовнішніх та багаторівневістю внутрішніх комплекс-утворюючих вузлів, поетапністю споживання й організації обслуговування. Елементами індустрії туризму є підприємства та установи, мета функціонування яких полягає в задоволенні певних туристичних потреб.

Специфіка туристичної послуги обумовлює наявність значної кількості елементів: ієрархічність відповідно до обсягів діяльності, забезпечення виробничою потужністю, рівня розвитку матеріально-технічної бази. А виробничо-технологічні, інформаційні, організаційно-управлінські, та фінансово-економічні зв'язки постають потужними структурними компонентами індустрії туризму.

Внутрішньо-комплексні горизонтальні зв'язки, існуючі між підприємствами різних галузей, дотичних до організації туристичного продукту дозволяють розрізняти в межах індустрії туризму функціонально-стадійні підсистеми, утворені сполученнями різнорідних функціонально-галузевих елементів, що виконують недиференційовані функції в сфері туризму.

Відносно споживчо-ресурсної орієнтації їх можна розташувати наступним чином:

- I – організаційно-інституційна;
- II – функціонально-господарська;
- III – територіально-господарська підсистеми (таблиця 1.1.1.).

Таблиця 1.1.1

Підсистеми	Структури	Компоненти
Інституційно-організаційна	Правова	Законодавча і нормативна база; митна служба; консульська служба.
	Фінансово-економічна	Система оподаткування та страхування; фінансова система й обмінний курс валют
	Кадрова	Система підготовки кадрів; наукових досліджень і науково-дослідних розробок
Функціонально-господарська	Гостинності	Готельне господарство; громадське харчування; галузі сфери послуг з надання додаткових послуг
	Транспорту	Авіаційний, автомобільний, залізничний, водний
	Туристичної та оздоровчої діяльності	Туристичні підприємства; екскурсійні бюро; санаторно-курортні установи; оздоровчі заклади
Територіально-господарська	Туристичні ресурси	Природні, рекреаційні, культурно-історичні, інфраструктури
	Соціально-демографічні	Населення; розселення і історія формування території; традиційна етнічна культура населення
	Господарські	Господарський комплекс території; інфраструктурні системи; адміністративно-територіальний устрій.

Структура індустрії туризму [1. с. 122-131]

Національний туристичний ринок формується та функціонує в правовому та економічному полі держави. Державна туристична політика є комплексом заходів правового, економічного й організаційного порядку, підкріплена відповідними управлінськими інститутами.

Ефективність державної туристичної політики виражається у характері туристичного процесу і прибутковості індустрії, її прямим й опосередкованим внеском в національну економіку. Виробничо-технологічні, інформаційно-комунікативні, та фінансово-економічні зв'язки, задіяні у виготовленні й

реалізації тур-продукту, здійснюються системою підприємств з надання послуг проживання, харчування, транспорту та посередницьких послуг з організації туристичної подорожі, що створюють індустрію туризму. Саме ці зв'язки дозволяють визначити дану підсистему як туристичну галузь – сукупність підприємств, подібних за призначенням, технологією обслуговування, професійним складом кадрів та умовами їх діяльності, особливостями розміщення та функціонування на ринку туристичних послуг. Головне призначення підприємств туристичної галузі полягає в організації комфортного та якісного забезпечення мотиваційних вимог туриста. Відповідність вимогам гарантує ефективність їх діяльності на ринках різного рівня.

Головними функціями підприємств туристичної галузі є виробництво, реалізація та організація споживання послуг і товарів туристичного призначення, що являє собою створення тур-продукту. Туристична галузь складається з підприємств, що надають послуги гостинності, транспортні послуги та підприємств, що створюють комплексний туристичний продукт і організують його споживання (туроператори та туристичні агенції). Гостинність, являє собою систему зі створення комфорту перебування подорожуючого поза місцем постійного проживання. До цієї системи входять послуги харчування, розміщення та інші додаткові послуги, необхідні подорожуючому для повноцінної життєдіяльності. Також у цю систему входять послуги, пов'язані зі здійсненням мети подорожування (екскурсійні, культурно-просвітницькі, релігійні, ділові, лікувальні та інші) та послуги дозвілля, які урізноманітнюють подорож [10]. Зазначена система гостинності може бути створена на основі засобів розміщення.

Послуги розміщення протягом усієї історії галузі готельного господарства становили основу гостинності (разом із медичними, побутовими послугами, послугами харчування та послугами, пов'язаними з обслуговуванням транспортних засобів). Розвиток і урізноманітнення потреб споживача готельних послуг спонукали до збільшення різноманітності засобів розміщення.

Намагання створити узагальнену класифікацію підприємств розміщення розпочались ще в другій половині ХХ ст. З 1952 р. МСОТО (Міжнародний союз офіційних туристичних організацій, попередник Всесвітньої туристичної організації) розпочав створювати регіональні комісії з розробки систем готельної класифікації, які найбільш активно запрацювали в 70-80-х роках минулого століття. Тоді ж експерти Міжнародної готельної асоціації, висловили сумніви щодо доцільності створення єдиного світового класифікатора, оскільки практика готельного бізнесу дуже різномірна та неспівставна за умовами функціонування у різних країнах світу [24. с. 298]. На національних рівнях функціонують різні підходи до класифікації та оцінки засобів розміщення як з юридичної, так і з адміністративної точки зору. Проте у кінці 80-х років минулого століття в межах ВТО були розроблені рекомендації для стандартизації критеріїв готельної класифікації. Рекомендованими стандартами визначені мінімальні вимоги параметризації підприємства, що надає послуги гостинності, задля надання йому відповідної категорії, яка є гарантом якості обслуговування й обсягу послуг.

Засоби розміщення розділяють на два основних види: 1) основні або традиційні (готелі, пансіонати, турбази, мотелі тощо), які цілорічно надають послуги гостинності з кваліфікованою працею; 2) додаткові (кемпінги, молодіжні табори та туристичні села, студентські гуртожитки, тимчасові орендовані помешкання тощо), що працюють сезонно і надають обмежену номенклатуру послуг, використовуючи переважно некапітальні будівлі або пристосовані приміщення [27. с. 218].

Готель - комерційне підприємство, спеціалізоване на наданні комплексу послуг розміщення, харчування та інших додаткових послуг, які забезпечують безпечну і комфортну життєдіяльність людині, що тимчасово перебуває поза місцем постійного проживання. Готелем є тільки те підприємство сфери послуг, потужність якого становить не менше 10 номерів, та яке гарантовано може забезпечити послуги розміщення і харчування (в обсязі не менше сніданку), також надати інші послуги за заздалегідь обумовлену плату. Класифікація

готелів за рівнем комфортності має п'ять рівнів: від «*» до «*****» за зростанням якісних показників. Крім того, готелі можна класифікувати за величиною (кількістю місць або номерів):, до 100 місць – малі готелі; 101-250 – середні; від 250 до 500 – великі, і до 1000 – крупні. Готельні комплекси – це крупні готелі які мають більше 1000 місць (номерів). Вони займають значну площу, та відрізняються більш децентралізованою організацією праці.

За місцем розташування готелі поділяють на: міські, курортні, замкові, придорожні, транспортні, сільські. В основі цього поділу лежать також особливості організації обслуговування, пов'язані з характером клієнтури. Наприклад, курортні готелі, призначені для обслуговування відпочиваючих, що окреслює збільшення кількості послуг, розрахованих на тривале перебування, в той час як придорожні готелі розраховані на транзитних подорожуючих. А тому комплекс послуг повинен враховувати попит тимчасової клієнтури, що перебуває в даному готелі не більше 1-3 діб і потребує, крім короткого перепочинку, ще й обслуговування транспортних засобів [30, с. 134-138].

Таким чином, готелі є базовими в організації обслуговування туристів, а готельне господарство складає основу туристичної галузі індустрії туризму. Всесвітня туристична організація запропонувала класифікатор на основі специфіки організації діяльності та особливостей використання в туризмі, в якому зроблено спробу звести все різноманіття існуючих засобів розміщення туристів до чотирьох основних груп: (таблиця 2.1.1)

Таблиця 2.1.1

Класифікація засобів розміщення туристів [4. с. 130]

Готелі і аналогічні підприємства	Комерційна та інша діяльність розміщення	Спеціалізовані засоби розміщення	Приватні засоби розміщення
Готелі Мотелі Пансіонати Курортні готелі Клубні готелі Гостьові будинки	Туристичні бази Молодіжні готелі Туристичні кемпінги Підприємства соціального туризму	Лікувальні готелі Транспортні засоби Ротелі, ботелі, флотелі, альпотелі тощо Табори праці та відпочинку	Приватні та орендовані приміщення (помешкання та будинки)

Отже, гостинність поєднує діяльність готельного, рекреаційно-оздоровчого, санаторно-курортного господарств, харчування, торгового та побутового обслуговування, та організації екскурсійної створюючи атмосферу доброзичливості і забезпечуючи туристу комфортне перебування в місці відпочинку та реалізацію мети подорожування з максимально можливими зручностями.

Також дуже важливу роль в сфері гостинності мають підприємства харчування. Вони найчастіше пов'язані з об'єктами розміщення туристів. В цілому підприємства харчування в туристичній сфері класифікуються на основі загальних і специфічних властивостей цих підприємств у їх туристичній діяльності.

Залежно від типу, місця розташування, інтер'єра, рівня технічного оснащення, послуг підприємства поділяються на: люкс, вищий, I, II і III розряди.

Для ресторанів встановлено такі розряди: люкс, вищий, I та II. Для кафе загального типу – вищий, I та II; для барів – люкс, вищий, I та II; для закусочних – I та II та для їдальнь – II і III [18].

Класифікація підприємств харчування також ґрунтується на інших ознаках. За ознакою зв'язаності або відокремленості управління розрізняють самостійні підприємства і підприємства, об'єднані в ланцюги (Мак-Дональдс, Бургер-Кінг). Залежно від асортименту продукції харчування розрізняють підприємства з комплексним, універсальним й спеціалізованим асортиментом.

За сталістю контингенту споживачів виділяють підприємства з постійним (при готелях, санаторно-рекреаційних комплексах, базах відпочинку, спортивно-оздоровчих таборах) і випадковим контингентом. Методи обслуговування споживачів визначили поділ на підприємства самообслуговування, з обслуговуванням офіціантами, змішаним обслуговуванням.

Харчування туристів може бути комплексним, ексклюзивним і завчасно визначеним. Існує також спеціалізація підприємств за видами страв (млинцева, варенична, пельменна тощо) і національними кухнями (українська, китайська, грузинська, єврейська і так далі.).

Тому визначне значення для планування діяльності підприємств харчування туристів має їхня приналежність до туристичної індустрії. В такому разі виникають складнощі, пов'язані з тим, що деякі підприємства харчування надають свої послуги не тільки туристам, а й іншим споживачам. У даній ситуації виникає запитання: які підприємства харчування відносяться до сфери туристичної індустрії? Відповіді на це питання в сучасній нормативній документації ні з туризму, ні з ресторанного господарства немає. Проте у економічній літературі є пропозиції щодо створення трьох груп підприємств харчування, за рівнем приналежності до туристичної індустрії.

До першої групи пропонуються підприємства, які належать до туристичних комплексів, санаторіїв, будинків та баз відпочинку, спортивних, лікувально-оздоровчих установ. Такі підприємства призначені для харчування тільки свого контингенту споживачів.

У другу групу будуть входити підприємства, що головним чином обслуговують туристів. Вони розміщені в туристичній зоні (дестинації), але не є підприємствами закритого типу та обслуговують усіх бажаючих.

До третьої групи відносять загальнодоступні підприємства харчування, послугами яких на загальних умовах можуть скористатися будь-хто. Місце розташування таких підприємств – поза туристичною зоною [18].

До складу ж туристичної індустрії слід віднести лише перші дві групи підприємств.

Сучасний туризм зміг досягти вагомого значення в розвитку світового господарства багато в чому за рахунок використання транспорту, та переваг сучасних різновидів транспортних засобів. Транспорт та туризм на перший погляд являються окремими галузями економіки. Теоретично вони можуть існувати і розвиватися незалежно одна від одної, однак, їх взаємозалежність є очевидною. Сферою сумісних інтересів цих двох галузей є пасажирські перевезення. Транспорт та туризм, як самостійні сфери економіки, мають певні спільні властивості. Результатом роботи транспорту в туристичній галузі є транспортна послуга з переміщення пасажирів. Результатом роботи підприємств,

які працюють в сфері туризму, є туристський продукт, в який входить послуга перевезення пасажирів.

Транспортні послуги в туризмі є невіддільним елементом здійснення подорожі, та однією з головних умовою розвитку туризму. Якість, обсяг та характер транспортних послуг в туризмі залежать від рівня розвитку транспортного сполучення в регіоні та стану транспортної інфраструктури (ТІ). Стан ТІ визначається густотою транспортної мережі, її технічним станом і відповідністю світовим стандартам. Один із головних критеріїв світових стандартів відповідності транспортної інфраструктури, є формування транспортних полі-магістралей з розвиненою інфраструктурною та логістичною системою, здатною опрацьовувати зростаючий транспортний потік з найменшими втратами часу [1, с. 122-131].

Наявність різноманітних сучасних транспортних засобів на ринку пасажирських перевезень та їх технічні характеристики (швидкість, надійність, комфортність) впливають не тільки на попит, а й на доступність різних видів транспортних перевезень, що в свою чергу визначає споживацькі уподобання. Таким чином, розвинений транспортний комплекс дає можливість урізноманітнити транспортні послуги, зробити їх взаємозамінними і тим самим впливає на зростання загальної рухомості населення і розвиток туризму.

Транспортні послуги в туризмі саме за характером діяльності досить умовно можна поділити на послуги з переміщення туристів від місця проживання до місця проведення дозвілля (наземний, водний, повітряний транспорт); послуги в місці проведення дозвілля (екскурсійні та внутрішні перевезення); послуги, пов'язані з організацією власне транспортних подорожей (подорожей, здійснення яких базується на переважному використанні певного виду транспорту – круїзи, автотуризм тощо). Об'єктивні (вартість, швидкість, комфортність) і суб'єктивні чинники (обмеження, пов'язані зі станом здоров'я, упередженість щодо певних видів транспорту, наприклад, повітряного або водного тощо), якими керується турист, визначають вартість транспортної послуги, її частку в загальній вартості тура. Простежується залежність між

тривалістю подорожі та витратах на транспортні послуги, від так чим менша за тривалістю мандрівка, тим більша частка в загальних витратах припадає на транспортні послуги [4, с. 395]. Економія часу залежить не тільки від швидкості пересування, а й від регулярності та інтенсивності руху, обумовлених рівнем розвитку інфраструктури та організаційно-управлінського забезпечення в регіоні.

1.2. Історія розвитку туристичної інфраструктури в Україні та Івано-Франківській області

На Русі готельна справа зароджується в XII — XIII ст. У IX— XI ст. Давня Русь завдяки своєму географічному положенню стала центром, де перехрещувались торговельні шляхи між Заходом і Сходом, Північчю та Півднем. Налагоджувалися стійкі торговельні відносини, різнобічні культурні та релігійні зв'язки. Після запровадження християнства на Русі з Візантії до нашої країни потяглися священики, перекладачі, переписувачі книг, ремісники. На Русі аж до XVI ст. центральною фігурою у встановленні та зміцненні зв'язків з іншими країнами був «гість» [60, с. 432].

Гостинності та мандрям іноземних гостей надавалось велике значення. Так, київський князь Володимир Мономах у своєму «Поучений» заповідав синам добре приймати гостей, вшановувати їх, тому що ці люди, «мимоходячи», рознесуть по світу добру або лиху вість.

Попередники перших готелів на Русі — постоялі двори — називалися «ямами» і розташовувалися на відстані кінного переходу один від одного. У XV ст. постоялі двори створювалися при поштових станціях, що знаходилися у підпорядкуванні Ямського наказу. До XV ст. відносять також будівництво у великих містах гостинних дворів, які відрізняються від постоялих тим, що крім розміщення і харчування тут були створені умови для здійснення комерційних операцій, тобто в гостинних дворах поєднувалися мебльовані кімнати, торгові

ряди, крамниці, склади. Як правило, все це обносилося стінами і баштами з в'їзними воротами. Розселення іноземців у гостинних дворах здійснювалося за національною ознакою. У Новгороді в XV —XVII ст. існували «німецький» і «голландський» гостині двори, у Москві — «аглицький», «грецький», «вірменський» та ін.[68].

У XVI — першій половині XVII ст. одним із торговельних центрів Східної Європи був Київ, через який проходили купецькі каравани з Польщі, Кримського ханства, Туреччини, Молдови, Греції, Угорщини, країн Західної Європи, що прямували до Московської держави. Українські купці мали право безмитної торгівлі в прикордонних містах Московії. Для них створювалися спеціальні гостині двори. На чумацьких і торговельних шляхах України здавалися в оренду корчми, що не тільки вели торгівлю хмільними напоями, а й були пристановищем для подорожніх.

У другій половині XVII ст., коли «козацька християнська республіка» знаходилась на острові Чортомлик, на її території, біля порту, височів «Грецький дім» — приміщення для іноземних посланців та купців. Аджє Запорізька Січ сама вела жваву торгівлю, а до того ж була транзитним пунктом у торгівлі всіх українських земель і Московської держави з країнами Сходу.

Крім того, Київ стає одним із центрів паломництва, що зумовило потребу в будівництві готелів для прочан біля стін Печерського монастиря.

В Україні до прочан ставилися з великою шаною. Миряни вважали за честь прийняти богомольців на ночівлю, а то й на кілька днів, при гостити, дати харчів на дорогу. Паломники були в особливій пошані й мали захист при церквах і монастирях, де з давніх часів їм відводили спеціальні помешкання, будували готелі й гостині двори, де велися книги для запису прочан, які свідчать про масовий характер паломництва [60].

Митрополит Євген Волховитинов в описі Києво-Печерської лаври зазначає: «За південною огорожею стіною, через дорогу, знаходиться лаврський готель для притулку усім дорожнім, особливо бідним богомольцям, що існує на цьому місці ще з часів преподобного Феодосія (XVII ст.).

У працях багатьох дослідників висвітлено багато сторінок з історії розвитку рекреації та туристичних маршрутів в Українських Карпатах. Важливе значення має розкриття і з'ясування тих конкретно-історичних обставин і суспільно-політичних, економічних та культурних факторів, якими зумовлювалася активна участь українського населення Карпатського регіону в загальному процесі історичного розвитку української народності, умови життєдіяльності населення. В Україні цими питаннями займалися такі вчені, як: Ю.І. Пітюренко, О.В. Краснопольський, Я.І. Бондаренко, А.І. Доценко, Ф.Д. Заставний, Б.І. Заставецький, В.Г. Грабовецький, С. Андрійшин, Н. Недашківська та багато інших.

Івано-Франківщина багата на культурну спадщину. За кількістю пам'яток архітектури і містобудування область, одна з найменших за територією і населенням, займає третє місце в Україні. На даний момент в області під охороною держави знаходиться 1360 пам'яток архітектури, в тому числі 87 пам'яток національного значення, переважна більшість яких – це пам'ятки дерев'яної і мурованої архітектури, та пам'ятки житлового і громадського будівництва, зосередженого, в основному, в історичних містах [55].

Історія розвитку туристичної інфраструктури регіону в національній туристично-краєзнавчій літературі розроблена недостатньо. Зрозуміло, що розпочата робота в цьому напрямку потребує подальших спільних зусиль фахівців багатьох наук і суміжних дисциплін: краєзнавців, архіваріусів, істориків, етнографів, географів, туристів.

Українські Карпати завжди приваблювали своїми краєвидами, особливими барвами і красою в різні пори року; унікальними фольклорно-етнографічними особливостями етнічних груп українців, досить багатим історичним минулим багатьох видатних мандрівників, краєзнавців, поетів і просто туристів. Тема карпатських мандрівок часто трапляється в працях іноземних і українських учених, письменників і поетів, художників, відомих громадських діячів. Підвищений інтерес до мандрівок галицької інтелігенції, студентської молоді зумовив необхідність розвивати туристичну

інфраструктуру регіону (транспортні засоби, місця для відпочинку мандрівників, марковані туристичні шляхи, рятувальні служби, курси гірських провідників) [11, с 528].

Аналіз доступних архівних першоджерел та галицьких видань дає підстави виділити три основні періоди історії розвитку туристичної інфраструктури регіону:

- I період - австрійський: початок і становлення (1850р. – 1914р.);
- II період - польський: розвиток у міжвоєнний період (1918-1945 рр.).
- III період - монополізації туристичної індустрії, (1945 р. до наших днів.)

Стараннями туристичних спілок Галичини з кінця XIX ст. була розпочата робота по спорудженню прихистків для туристів у хребті Чорногора, що в межах Карпатської дуги за туристичним "рейтингом" посідає друге місце після Татр.

Чорногорський хребет є найбільш цікавим, оригінальним і своєрідним районом з-поміж гірських районів Українських Карпат. Крім унікального природничого значення, Чорногора - це ще й регіон з багатим на історичні події минулим (опришківський рух XVII-XIX ст., події світових воєн і визвольних змагань, історія туристичного руху на Гуцульщині тощо); а також збереженою матеріальною і духовною культурою гуцулів, колоритом їхнього побуту, звичаїв, традиціями ведення полонинського господарства [11, с. 528].

Починаючи з середини XIX ст., вона стає основним осередком активного відпочинку та лікування на сході Австро-Угорщини, а пізніше - Польщі та Чехословаччини. Цьому сприяли створення Австрійського Альпійського союзу у 1869 р., австрійського Туристичного клубу у 1869 р. і Польського Товариства Татранського у 1873 р.

У 1876 р. на Прикарпатті було створено Станіславський відділ РТТ у Станіславі (суч. Івано-Франківськ). Цей осередок функціонував до 1892 р. і пізніше у 1923-1939 рр. Він став одним з провідних громадських організаторів туристичних мандрівок у Чорногорі й інші райони Карпат.

У 1878 р. розпочав роботу перший на території Українських Карпат прихисток для туристів - в урочищі Гаджина на Чорногорі. Притулкові було надано ім'я Грегоровича - активного діяча Чорногірського відділу Товариства в Коломійі. Для організації туристичного притулку було використано одну з колиб гуцульських пастухів.

У 1880 р. Генріх Гоффбауер і Костянтин Сівіцький обладнали та промаркували першу туристичну стежку в Українських Карпатах (це перша екостежка в Україні). Маркування туристичних шляхів кольоровими смугами Чорногірський відділ розпочав у 1904 р., взявши за приклад татранський досвід.

У 1906 р. встановлено туристичний дороговказ у долині Прута, де розходяться стежки на г. Говерлу та г. Шпиці [12, с 220].

Ще в кінці XIX ст. до туристичних мандрів часто залучалися місцеві жителі, яким були добре відомі гірські терени. Місцеві провідники за невелику плату супроводжували туристів на г. Говерлу з Ворохти або Козьмеська, Лазещини. У той час великої популярності здобув гуцул Іван Житенюк - учасник мандрівки Г. Запаловича на гору Петрос в Альпах Роднятинських - 2305 м.

У 1911 р. виникло молодіжне товариство "Пласт", члени якого під час туристичних походів виробляли навички участі в таборуванні, рятівництві, спостержництві тощо. Перший мандрівний табір організував І. Чмола, а постійний - П. Франко в 1914 р. Поблизу с Підлютого в липні-серпні 1924 р. розташувався міжвоєнний пластовий табір [5].

З 1926 р. під горою Сокіл при допомозі Андрея Шептицького було розпочато спорудження найбільшого табору українського "Пласту". Він зводився за проектом І. Чмоли та інженера Ю. П'ясецького.

У с Підлютому, де містилася літня резиденція митрополита Андрея Шептицького, стояли два будинки для відпочинку знатних світських людей. Популярності с Підлютому додавало джерело сірчано-йодистої мінеральної води. Сам митрополит, хоч і був хворий, любив подорожувати своїми

гірськими теренами на спеціальній кінній бричці. Такі подорожі були можливі завдяки побудові гірських шляхів - "райшттоків" (з ніт: "шлях для їзди верхи").

Біля с. Підлютого були "Вакаційні Оселі". Тут був збудований відпочинковий павільйон з центральним опаленням, що мав 31 кімнату для гостей. Для розваг рекреантів функціонували: стрільниця, дансинг, купальня, тенісні корти. Можна було зайнятися рибальством та зорганізувати туристичні екскурсії на навколишні вершини гір. У лісах маєтку Галицької митрополії ККЦ у Перегінську було добре розвинуте мисливство (ловецтво) і мисливське господарство. [11, с. 528].

На території лісів митрополії в урочищі Різарня ще з XIX ст. існував туристичний притулок Польського Товариства Татранського. Однак, приватна власність на землю гарантувала територіальну недоторканість маєтку і значною мірою перешкоджала відвідування його території населенням. Щоб подорожувати маєтком, потрібний був дозвіл адміністрації.

Особливо популярною серед туристів була околиця гори Грофа. Туристичне товариство "Плай" (К. Паньківський) уже в 1933 р. найняло для туристичних потреб (довготривала оренда) 0,75 га землі на мальовничій полонині Плісце в Горганах під г. Грофа. Багато зусиль і коштів товариство вклало в будівництво першого українського високогірного "захистку" (туристичної бази) [6, с. 132]. Разом із площею під будівництво товариство дістало від митрополії дозвіл на ведення туристичної діяльності в митрополичих володіннях і на користування ловецькими захистками на цій території.

Популярним видом транспорту серед туристів на початку XX ст. стала вузькоколійна залізниця (ВЗ). Більшість дослідників, зокрема, М. Габрель, І. Чудійович, А. Басараб пов'язують будівництво ВЗ у Східній Галичині з інтенсивним розвитком лісової галузі (заготівля та первинна переробка сировини). Перша ВЗ з кінною тягою Шепот - долина Петровець з'явилася в Буковині в 1870 р. Перша ВЗ на паровозній тязі на території Східної Галичини була побудована у 1873 р. фірмою австрійського лісопромисловця Леопольда

Поппера між містечками Долиною і Вигодою, довжиною 8,6 км. Наступним регіоном Карпат, де активно розвивалося будівництво лісових залізниць, були Бескиди. Зокрема, у 1888 р. введена в дію провізорична кінна ВЗ на Кобилець (6,7 км), яка була закрита у 1918 р. У 1892 р. споруджено перший відтинок вузькоколійки в Гредльово (Дем-ні), промисловій частині Сколе, довжиною 3 км. 23 травня 1892 р. було введено в дію колію довжиною 13,6 км від Гредльово до Погранично." , а в 1893 р. задіяна вся колія аж до нижнього складу "Порташ", що під горою Рожичкани біля Козьови, довжиною 40 км. Від Верхнього Синьовидного було збудовано колію до Крушельниці в 1895 р., а її продовження до Зубриці - 45 км - було урочисто відкрито бароном Лібігом 10 грудня 1906 р. Протяжність залізниць становила 41 км, пізніше її довжина сягнула 75 км [11, с 528].

У роки Другої світової війни припинили своє існування майже всі туристичні споруди і туристичні транспортні шляхи туристичної інфраструктури регіону внаслідок сильної руйнації. У повоєнні роки розпочався новий етап відбудови і подальшого розвитку туристичної інфраструктури України.

Після другої світової війни настає третій етап становлення та розвитку туристичної інфраструктури івано-франківської області. Саме у цей час у регіоні починає створюватися інфраструктура міжнародного рівня яку підтримують, розвивають, та модернізують до сих пір.

Наприкінці 40-х на початку 50-х років у Радянському Союзі відбувається відновлення туристично-екскурсійної діяльності. Профспілкові організації вже на початку 1945 р. вжили конкретних заходів для її відновлення. В рішенні Секретаріату ВЦРПС від 24 квітня 1945 р. зазначалось: "Відновити діяльність Туристично-екскурсійного управління ВЦРПС і його територіальних управлінь з метою показу та ознайомлення трудящих з героїкою Великої Вітчизняної війни, соціалістичним будівництвом у нашій Батьківщині, зростанням культури народів СРСР, економікою, географією, природними багатствами країни;

популяризації науково-природничих знань, а також пропаганди туризму як масового культурного відпочинку трудящих СРСР".

Тому в 1947 - 1948 рр. із загальної кількості підготовлених для експлуатації туристських установ профспілок використовувалось лише 70%. Відновлення туристично-екскурсійного потенціалу починається в 50-х рр.

У 1949 - 1954 рр. ВЦРПС витратила на капітальне будівництво, придбання обладнання, інвентарю, капітальний ремонт, а також на методичну роботу, підготовку кадрів і пропаганду туризму у УРСР 59,5 млн крб, що майже на 15 млн крб перевищувало капіталовкладення 1939 - 1940 рр. Такі заходи дали свої позитивні результати. У другій половині 50-х рр. загальна кількість туристично-екскурсійних баз, лікувально-оздоровчих санаторіїв та дитячих таборів тільки на території Івано-франківської області зросла до 60 закладів. [2, с 116-121].

Не залишилися поза увагою й готелі. У 1960 р. у місті Івано-Франківськ (тодішній Станіславів) було побудовано готель Станіславів що працює до сих пір. «Станіславів» — це готель у самому центрі Івано-Франківська, оформлення та архітектура готелю підкреслює витонченість старовинного міста.

Разом з тим даний етап розвитку туризму у Радянській Україні називають зоряним часом туризму. Нова концепція розвитку туризму забезпечувала швидкі темпи зростання туристичного потоку. Цьому сприяли такі чинники як: зростання купівельної спроможності населення, збільшення тривалості відпусток, удосконалення транспортних засобів, покращення міжнародних відносин та сфери туристичного обслуговування. Індустрію туризму складають в першу чергу підприємства що надають послуги пов'язані з проживанням та харчуванням. Так на сам перед за період з 1970 по 1990 рр особливо швидко зросла кількість та місткість саме цих туристичних підприємств. Істотні зміни відбулися і в транспортній сфері. В Україні було побудовано 14 нових аеропортів та 23 туристичні автобази, що значно пожвавило туристичний потік по всьому Радянському Союзу включно з Івано-Франківською областю.

Після отримання незалежності Україною в 1991 році почалася нова віха історії розвитку туризму в нашій країні. Цей період розвитку туризму характеризується переходом від адміністративного регулювання туризмом до економічного стимулювання, заснованого на нових українських законах, що стосуються як підприємництва і ринку в цілому, так і туристської діяльності зокрема. Формувалася нова структура управління туризмом. Так, 12 серпня 1993 року було прийнято Постанову КМ України № 625 «Положення про Державний комітет України». З'явилась також необхідність створення законодавчого регулювання сфери туризму. До ухвалення нового закону в Україні діяли нормативні акти, що були прийняті ще за часів СРСР. У результаті роботи зі створення нормативно-правової бази туризму, 15 вересня 1995 року був прийнятий Закон України «Про туризм». [47].

Закон України «Про туризм» дав значний поштовх для розвитку туристичної сфери у Івано-франківській області. З ухваленням закону, та його редакцією у 2003 р. з'явилося більше визначеності в регулюванні та здійсненні туристської діяльності, були визначені правила ліцензування п'яти видів туристської діяльності (іноземний туризм, внутрішній туризм, зарубіжний туризм, екскурсійна діяльність, організація масового і спортивного туризму).

Нове законодавство розв'язувало руки приватним підприємцям та підприємствам які перейшли з державної в приватну власність. З 2000 р. ми можемо спостерігати поступове залучення нових коштів у підприємства готельного господарства, та об'єднання малих туристичних бізнесів у нові, більш стійкі. Це в першу чергу дало поштовх для підвищення якості туристичних та готельних послуг, що більш детально розкрито у другому розділі.

1.3. Нормативно-правова база розвитку туристичної інфраструктури в Україні

Туристична галузь в Україні розвивається під впливом низки політичних та економічних чинників, які обумовлені трансформаційними процесами, які протікають в країні. З одного боку, вони сприяли активному розвитку українського туристичного ринку та швидкому зростанню частки виїзного туризму, з іншого боку, економічна криза негативно вплинула на формування туристичної галузі та її інфраструктури, відсутня впевненість у повноцінній реалізації стратегічних планів в туристичній сфері. Створення розвинутої туристичної галузі є одним з ефективних напрямів структурної перебудови економіки України, оскільки успішний розвиток туризму впливатиме на такі ключові сектори економіки, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів та послуг. Тому необхідність державного регулювання туристичної галузі не викликає сумнівів. Незважаючи на наявність досить великої кількості наукових досліджень, сфера державного регулювання досі не є досить ефективною.

Зазначається, що в основу формування нормативно-правової системи суб'єктів господарювання туристичної галузі України покладені такі нормативно-правові акти: Конституція України, Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про туризм”, Закон України „Про курорти”, нормативно-правові документи, які визначають пріоритетні напрями державної політики у галузі туризму [47, 58]. Основи сучасного правового регулювання туристичної діяльності в Україні закладені Законом України „Про внесення змін до Закону України „Про туризм” від 19 листопада 2003 р. Документ досить чітко визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної туристичної політики країни і регулює відносини, пов'язані з організацією та провадженням туристичної діяльності на території України.

У Законі також окреслені правові засади структури галузі та її функціонування, завдання державного регулювання, пріоритетні напрями державної політики у галузі туризму. Крім того, в Законі удосконалено та конкретизовано визначення низки основних туристичних термінів, розширено і чітко окреслено коло суб'єктів правових відносин у туристичній діяльності та уточнено зміст господарських операцій, які вони провадять, укладено перелік необхідних заходів, покликаних забезпечити безпеку туристів у процесі їх обслуговування суб'єктами туристичного підприємництва. Варто звернути увагу й на те, що згідно норм закону значно розширені права як об'єднань суб'єктів туристичного ринку, так і неприбуткових організацій, які також мають можливість створювати власні стандарти туристичного, готельного, екскурсійного та іншого обслуговування, формуючи при цьому свої системи контролю за якістю такої діяльності. Саме це є перевагами нового Закону і сприяє розвитку туризму в Україні.

Водночас слід зауважити, що Закон має низку суттєвих недоліків, які гальмують розвиток вітчизняного ринку туристичних послуг. Зокрема, цілком погоджуємось із думкою про те, що, як підтвердив ґрунтовний аналіз правозастосовної практики чинного Закону, його норми „сприяють надмірному та необґрунтованому втручанню держави в підприємницьку діяльність, обмежують законні права і свободи туристичного підприємництва; порушують принцип свободи договору; штучно створюють умови для зловживання монопольним становищем на туристичному ринку України, передбачають неправомірне обмеження конкуренції і недобросовісну конкуренцію; становлять серйозну перешкоду на шляху розвитку малого та середнього підприємництва в туризмі та не сприяють створенню додаткових робочих місць”. Доцільно зазначити, що не сприяє створенню якісного комплексного національного туристичного продукту і застосування положення Закону про „виключну тур-операторську діяльність”, яке забороняє туроператорам провадити діяльність в інших секторах туристичної галузі. Такі заходи державної політики обмежують можливості залучення внутрішніх інвестицій,

які реально можна було б використати для будівництва нових і реконструкції чинних об'єктів туристичної інфраструктури. Варто зауважити, що законодавство жодної з європейських країн не містить такої заборони, навпаки, туроператорів заохочують до діяльності в інших сферах туристичної галузі[47, 57].

Слід зазначити, що Державна програма розвитку туризму до 2010 року вже закінчила своє існування відповідно до строків, але відповідного аналізу повноти її виконання так і не було зроблено. Після закінчення строку дії цієї програми були зроблені окремі спроби щодо впровадження нових нормативних документів з розвитку туризму і курортів на наступні роки, але на теперішній час функціонують лише окремі програми, пов'язані з туризмом. Так, у 2011 році була прийнята Державна цільова соціальна програма розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011–2022 роках, головною метою якої є розвиток спортивної, туристичної та транспортної інфраструктури. Прем'єр-міністр М. Я. Азаров під час засідання Кабінету Міністрів 29 травня 2013 року доручив створити систему державної підтримки розвитку сфери туризму і курортів шляхом розроблення концепції та проекту Державної цільової програми розвитку туризму і курортів на період до 2023 року.

Статистичне забезпечення туристичної сфери в Україні на теперішній час регулюється Методикою розрахунку обсягів туристичної діяльності. Методика розроблена на основі принципів міжнародної статистики (Рекомендацій зі статистики туризму Всесвітньої туристичної організації (ВТО), стандартної міжнародної класифікації видів туристичної діяльності (СІКТА, документа «Допоміжний рахунок у туризмі (ДРТ), рекомендації щодо методологічної структури», затвердженого Статистичним відділом Секретаріату Організації Об'єднаних Націй) з урахуванням національної специфіки (Закону України «Про туризм», Державного класифікатора України ДК 009-96: Класифікація видів економічної діяльності та Державного класифікатора продукції та послуг України ДК 016-97: Класифікація видів продукції та послуг) [55, 56].

Ця методика визначає систему показників, єдиних за змістом і порівнянних на всіх рівнях державного управління в Україні та на міжнародному рівні, що характеризують обсяги туристичної діяльності та вплив туризму на економіку країни. Методика застосовується для гармонізації на державному рівні показників і джерел статистичної інформації, що визначають економічну та соціальну вагомість туризму в Україні, для підрахунку розмірів туристичного продукту і залучених таким чином до обігу грошових коштів, інших вигод від розвитку туризму [40].

До основних завдань Методики відносяться:

- 1) систематизація джерел статистичної інформації, що характеризує туризм;
- 2) визначення єдиної для всіх рівнів державного управління системи показників туристичної діяльності;
- 3) гармонізація національної методології статистики туризму з міжнародною, забезпечення порівнянності статистичних показників туризму на міжнародному рівні;
- 4) затвердження алгоритму розрахунку показників, що характеризують внесок туризму в економіку держави, але не підлягають статистичному облікові, а також які неможливо виміряти в умовах відсутності або недостатності статистичної інформації;
- 5) визначення переліку показників, що характеризують туристичну діяльність, для встановлення значень яких необхідне проведення експертних оцінок, статистичних спостережень, досліджень туристичних потоків, проведення анкетування внутрішніх та міжнародних відвідувачів тощо;
- 6) визначення переліку видів економічної діяльності, що є характерними для туризму;
- 7) визначення ступеня залежності між туристським попитом та пропозицією товарів і послуг за окремими видами економічної діяльності.

Важливим кроком у розвитку нормативно-методичного забезпечення туристичної сфери стало прийняття Закону України «Про державно-приватне

партнерство», який визначив основні організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів із приватними партнерами та основні положення державно-приватного партнерства на договірній основі [40]. Згідно із цим Законом державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства (ДПП) може надаватися шляхом надання державних гарантій і фінансування за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та інших джерел згідно із відповідними загальнодержавними і місцевими програмами.

Цей Закон зумовив нормативно-правові основи забезпечення доступу представників туристичної сфери до джерел державного фінансування, результатів науково-практичних досліджень і розробок інститутів державного сектору та об'єктів туристичної інфраструктури.

Іноземний досвід використання ДПП доводить, що така співпраця є достатньо вигідною для кожної зі сторін, але необхідно зазначити, що в Україні досвід використання такого партнерства майже відсутній.

Тому при впровадженні засад ДПП в механізм державного регулювання туристичної сфери необхідно врахувати не лише позитивні боки такої співпраці, а й негативні, з якими зіштовхнулися окремі країни, де економіка та політична система знаходилась на стадії становлення:

— існування великого політичного впливу на інституційні та процедурні аспекти ДПП. Наприклад, в країнах, де були постійні зміни уряду, поширилися прецеденти перегляду первинних контрактів з приватними партнерами;

— через відсутність необхідних повноважень у органів місцевого самоврядування виникали труднощі при укладенні ними на регіональному рівні партнерських контрактів з представниками приватного капіталу;

— істотне бюрократичне навантаження затягувало процес переговорів та укладення контрактів, і, як результат, вартість витрат у проектах збільшувалася через неможливість вчасно узгодити правові норми про тендери та концесії [5].

Дуже важливим фактором розвитку туристичного ринку України є реальна оцінка конкурентоспроможності національного туристичного ринку. Конкурентоспроможність забезпечується всім комплексом умов і чинників

зовнішнього і внутрішнього порядку, під впливом яких формується й функціонує національна індустрія туризму, яка саме створює національний туристичний продукт. Дослідження національного ринку передбачають виявлення стану внутрішнього ринку, відповідності та збалансованості галузевої та територіальної структури пропозиції відповідно структурованості попиту населення з метою впровадження туристичної політики, яка б дозволила країні зайняти певні позиції на регіональному та світовому ринках туристичних послуг. Основна увага при цьому приділяється економічним, соціально-культурним та екологічним аспектам туризму, впровадженню ідеї проведення відпочинку в подорожі, активному залученню туристично-рекреаційних ресурсів та розширенню можливостей їх використання в туризмі [47].

Суттєво обмежують ефективність аналізованого законодавчого документа, які забороняють туристичним агентствам здійснювати операції на користь нерезидентів, тобто, обслуговувати іноземних туристів. Зокрема, згідно з чинним законодавством, умовою провадження туристичної діяльності у сфері в'їзного туризму є фінансове забезпечення відповідальності суб'єкта господарювання в обсязі 10 тис. євро, що не під силу більшості представників малого та середнього туристичного бізнесу. Водночас фінансова гарантія для туристичних агентів становить лише 2 тис. євро, що значно активізує розвиток внутрішнього та виїзного туризму як пріоритетних видів діяльності на ринку туристичних послуг України. За таких нерівних умов значна кількість вітчизняних суб'єктів підприємництва має змогу залучати у сферу свого бізнесу іноземних туристів.

Необґрунтовано великі фінансові гарантії (відповідно до норм Закону фінансове забезпечення цивільної відповідальності за провадження тур операторської діяльності у сфері міжнародного туризму становить 20 тис. євро.) не лише спричиняють вихід ринку туристичних послуг у „тінь”, а й безпосередньо активізують процеси монополізації на вітчизняному ринку туристичних послуг, що, в свою чергу, чинить значні перешкоди для розвитку

малого та середнього підприємництва в туризмі, створення додаткових робочих місць. [47].

З огляду на нестрогу ієрархічність елементів та компонентів індустрії туризму будь-який суб'єкт національного ринку має потенційну можливість виходу на ринок будь-якого рівня завдяки високій конкурентоспроможності власного тур-продукту, але тільки загальний високий рівень розвитку національної індустрії туризму дозволяє утриматись на цьому рівні, закріпити позиції та розширити власний ринковий сегмент. Тому при дослідженні національного туристичного ринку головна увага приділяється комплексно-пропорційному розвитку компонентів і елементів індустрії туризму, формам їх територіальної організації та відповідності обсягу та структурі попиту в просторі і часі.

На мікрорівні в центрі уваги - умови функціонування суб'єктів туристичної діяльності на національному та галузевих ринках. Маркетингова методика дослідження діяльності підприємства на певному внутрішньому або зовнішньому видовому чи територіальному туристичному ринку має за мету підвищення ефективності діяльності, посилення конкурентоспроможності завдяки підвищенню якості власного туристичного продукту.

Таким чином, на кожному з рівнів дослідження вирішується певне коло завдань, взаємозв'язок яких дозволяє виявити механізм формування, функціонування та форми географічно-просторової організації територіальних туристичних ринків та їх частин.

Згідно з позицією Всесвітньої туристичної організації, на сучасному етапі розвитку туризму тільки держава й уряд відіграють першорядну, якщо не єдину, роль, а всі інші учасники лише долучаються. З огляду на місце і роль туризму у світовій економіці Кабінет Міністрів України видав Розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів України на період до 2026 року» від 16 березня 2017 року № 168-р. з метою створення умов для забезпечення прискореного розвитку сфери туризму і курортів, перетворення її на високоефективну, інтегровану у світовий ринок галузь.

Запровадження Стратегії передбачається, зокрема, за такими напрямками:

- гарантування безпеки туристів, а також захист їхніх законних прав та інтересів;
- імплементація законодавства ЄС у сферу туризму;
- забезпечення комплексного розвитку територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури;
- удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму;
- формування та просування позитивного іміджу України як країни, привабливої для туризму [30, с 134-138].

Проблематика державного регулювання туристичної галузі полягає у визначенні основних тенденцій розвитку туризму та впровадженні відповідних кроків інтеграції України в міжнародний ринок туристичних послуг з урахуванням її реальних можливостей. Крім того, необхідно обумовити повноваження та участь держави в регулюванні туристичного ринку, оскільки саме вона формує основні умови функціонування суб'єктів туристичної діяльності як на національному, так і на міжнародному ринках

Ефективне державне регулювання розвитку туризму в Україні потребує наукового та методичного забезпечення. Перед тим як розглянути особливості державного регулювання розвитку туристичної сфери в Україні, слід звернутися до визначення поняття «державне регулювання туристичної галузі».

В науці з державного управління державне регулювання визначається як один з його методів, а саме економічний метод державного управління, який є системою типових заходів законодавчого і контрольного характеру, що здійснюються відповідними державними органами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування наявної соціально-економічної системи до постійно змінюваних умов.

Державне регулювання розвитку туризму здійснюється з метою:

- забезпечення прав громадян на відпочинок, відновлення та зміцнення здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

- захисту прав і законних інтересів туристів і суб'єктів туристичного бізнесу;

- відновлення та збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціонального використання та охорони під час планування та забудови територій, на яких розташовано об'єкти туристичних відвідувань;

- створення сприятливих умов для вдосконалення та розвитку індустрії туризму, підтримки пріоритетних напрямів туристичної діяльності [47].

Законодавча основа державного регулювання туристичної діяльності в Україні складається з Конституції України, Закону України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР та Закону України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року № 2026-III [47, 58]. Цими Законами визначаються базові правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку туризму та курортів.

Закон України «Про туризм» визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав під час здійснення туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України. Закон України «Про курорти» визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні та спрямований на забезпечення використання з метою лікування та оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів, які є надбанням народу України, та їх охорони [58].

Необхідність державного регулювання розвитку туризму не викликає сумнівів. Стабільний розвиток туризму можливий на умовах співробітництва держави та бізнесу. Це необхідно для розробки та реалізації програм, які будуть ураховувати специфіку туристичної галузі. З урахуванням сучасних реалій в Україні необхідно створити оптимальні, раціональні та вигідні для розвитку туристичного бізнесу нормативно-правові акти, постанови та закони. Державне регулювання туристичної сфери має спрямовуватись не лише на досягнення позитивного ефекту від реалізації функцій туризму та усунення можливих загроз для галузі, але й на оцінку рівня впливу відповідних чинників зовнішнього середовища, які в сукупності повинні створювати умови, сприятливі для подальшого розвитку туризму в Україні. Проблеми розвитку ринку туристичних послуг потребують посилення уваги з боку уряду щодо їх вирішення. Незважаючи на те, що як ринок сфера туристичних послуг має бути здатною до саморегулювання, нині для неї необхідне пряме та опосередковане державне втручання. Сьогодні способи та методи впливу, які використовуються для регулювання туристичної сфери, далеко не завжди виявляються адекватними сучасним умовам. Тому необхідно змінювати ситуацію на краще за допомогою вдосконалення системи та механізмів її державного регулювання з урахуванням досвіду країн, в яких державна політика щодо туризму є успішною і спрямована на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національного туристичного продукту.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Аналіз розвитку туризму в Івано-Франківській області.

Найголовнішою соціальною умовою розвитку туристичної інфраструктури звісно залишається населення країни або туристичного регіону і виступає суб'єктом розвитку не лише туризму, але й туристичної інфраструктури. Що стосується кількості населення то цей показник можна вважати чисто символічним, адже розвиток туризму не залежить напряду від чисельності населення.

Основою туристичної індустрії є насамперед туристична інфраструктура і тур-послуги. Нинішній стан інфраструктури не задовольняє ні вітчизняних, ні іноземних туристів, а якість послуг робить сучасні туристичні продукти не конкурентоспроможними [28, с. 436]. Незадовільний стан дорожнього покриття, низький розвиток єдиної транспортної мережі, відсутність інформаційного облаштування – все це характеризує нинішній стан транспортної інфраструктури більшості рекреаційних територій. Безумовно, для вирішення всіх окреслених проблем необхідне значне бюджетне та приватне фінансування. При цьому потрібно, щоб інвестори отримали дієвий механізм сприяння інвестиціям. Створення конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни та забезпечити розвиток територій – це і є стратегічна мета розвитку туристичної галузі в Україні. Ключовим завданням є оптимізація зав'язків туризму і культури.

Ресурси туристичної інфраструктури Івано-Франківщини можна розділити на три групи:

– рекреаційні (природні) – унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, річки, моря, лікувальні води, кліматичні та бальнеологічні можливості;

– об'єкти, що представляють історичне та культурне минуле країни (музеї, пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти);

– об'єкти, що демонструють сучасні досягнення країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці, культурі, медицині та спорті [1, с. 122-131].

До ресурсів туристичної інфраструктури відносять сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості та придатні для створення туристичного продукту. Як правило, їх наявність визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні. Саме туристичні ресурси туристичної інфраструктури займають особливе місце у розвитку всієї туристичної галузі.

Основні передумови розвитку туристичної галузі області найбільш об'єктивно відображає SWOT-аналіз (див.табл.1.1.2.).

Як видно з таблиці 1.2.2, сильних сторін та можливостей для підсилення розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області не так вже й багато, однак вони є змістовними та перспективними. Реалізація зазначених пунктів вимагає чималих коштів, проте вони не лише можуть окупитися, а й підняти область на вищий рівень. Щодо наведених слабких сторін та загроз, вони вже тривалий час закріплені в основах туризму регіону, відповідно їх усунення вимагає значних зусиль.

Саме національна культурна спадщина в більшості країн є потужним генератором залучення туристичних потоків. Важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є: демографічні зміни,

матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників [1, с. 122-131].

Таблиця 1.1.2.

SWOT-аналіз Івано-Франківської області [2, с 116-121]

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> a) Унікальний природно-рекреаційний потенціал; b) Історико-культурна, архітектурна та релігійна спадщина, колорит населення; c) Активність мешканців у розвитку приватної справи; d) Популяризація фестивалів та мистецьких атракцій; e) Вигідне географічне положення області; f) Комунікаційна доступність. 	<ul style="list-style-type: none"> a) Недостатній рівень розвитку туристичної інфраструктури; b) Неналежна якість та асортимент послуг, проблема додаткових послуг при туристичних закладах; c) Недостатня кількість готелів; d) Неналежний розвиток комунальної сфери області; e) Порівняно примітивний рівень реклами та інформаційного сервісу; f) Кваліфікація працівників сфери вимагає наукової підготовки, підвищення рівня ерудованості, знання ними іноземних мов; g) Слаборозвинута ринкова інфраструктура; h) Нестача інформації для потенційних відвідувачів про привабливі пам'ятки регіону, марковані туристичні маршрути, заклади розміщення.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> a) Залучення інвестицій у розвиток перспективних для області видів туризму: пізнавального, гірськолижного, водного, ділового, організацію дитячого відпочинку; b) Удосконалення лікувально-курортної справи в області; c) Облаштування баз та кемпінгів у місцях зосередження туристичних дстанцій; d) Просування відомих туристичних «родзинок», удосконалення їхньої рекламної політики; e) Розвиток транскордонного співробітництва, запозичення іноземного досвіду щодо управління індустрією туризму та залучення інвестицій для розвитку туристичних закладів; f) Проведення на території регіону 	<ul style="list-style-type: none"> a) Недостатнє фінансування на реалізацію державних, обласних та місцевих програм з розвитку туризму; b) Невідповідна робоча організація та рівень оплати праці в туристичній галузі; c) Конкуренція з боку інших країн та регіонів; d) Застарілість законодавчої та нормативно-правової бази галузі; e) Недосконале розуміння можливості туризму посприяти економічному зростанню області на державному рівні; f) Невідповідність більшості закладів, що надають туристичні послуги міжнародним та вітчизняним

спеціалізованих туристичних виставок і конференцій	стандартам
--	------------

Туристична галузь Івано-Франківської області характеризується зростанням рівня конкуренції на ринку туристичних послуг. Незважаючи на важке становлення ринкових відносин, за останні роки відкрилося чимало туристичних підприємств та закладів, що надають туристичні послуги, особливо в гірських та передгірських районах. Одні з визначальних факторів у функціонуванні галузі (управління, фінансування, рівень якості) є в основі підвищення її конкурентоспроможності, проте проблема вдосконалення керування цим потенціалом залишається недостатньо вивченою [3, с. 395].

Фактор тяжіння туристичних підприємств до шляхів сполучення був і залишається суттєвим, адже транспортна доступність є однією з умов здійснення туристичних подорожей з будь-якою метою. Область входить у зону міжнародних транспортних коридорів, оскільки має державний кордон з Румунією, через яку пролягають туристичні маршрути в Болгарію, Сербію, Чорногорію, Грецію.

Підприємства туризму зорієнтовані на інші галузі господарства і першочерговою умовою їх виникнення є наявність розвиненої інфраструктури території (особливо комунальної сфери, системи закладів харчування та розваг, соціальної інфраструктури). Основними галузями економіки області є промисловість (виробництво електроенергії, хімічне і нафтохімічне виробництво, харчова промисловість, виробництво будматеріалів), сільське господарство, будівництво та транспорт. Для виникнення туристичних закладів різного профілю необхідний достатньо високий розвиток господарства. Це легко простежується на прикладі області дослідження, де в гірських районах з потужним природним туристичним потенціалом почали розвивати загальну інфраструктуру для розвитку тут системи туристичних підприємств.

Система розселення населення відіграє чималу роль в розвитку закладів туризму [24, с 298]. Регіон поділено на 14 адміністративних районів і налічує 15 міст, 24 селищ міського типу та 765 сільських населених пунктів. Станом на 1

лютого 2017 р. чисельність населення області становила 1368,1 тис. осіб, з них 587 тис. осіб – у міських поселеннях та 778,2 тис. осіб – у сільській місцевості. Значно вища частка сільського населення в Івано-Франківській області (58,4%), відповідно, й більша його частина займається сільським та лісовим господарством, що цікаво для туристів східних та південних областей під час відвідання регіону. Перевагою для розвитку туристичної індустрії є висока середня щільність населення та її нерівномірність у різних районах. Через невеликі відстані між населеними пунктами існує можливість розвивати міжрайонні та міжміські програми для відвідання туристами, а також даний фактор сприяє залученню населення до працевлаштування у центрах скупчення туристичних ресурсів [8, с 66-69].

Важливою проблемою для регіону є забезпечення повної зайнятості населення й зниження рівня офіційного й неофіційного безробіття, що частково вирішується за рахунок високої міграції населення. Цілком очевидно, що соціально-економічній структурі Івано-Франківської області властива виробнича односторонність, в результаті чого проблема зайнятості може бути частково вирішена за рахунок застосування праці у сфері послуг, зокрема в туризмі.

Рівень інфляції та дефіцит бюджету – чинники, що залежать від державної політики і вплив яких на туристичну галузь є безпосереднім. Підвищення курсу національної валюти та державні фінансові програми в сферу туризму повинні стояти серед першочергових. Прикладами можуть стати розвинені країни, які завдяки саме туризму вийшли на світовий туристичний ринок і зайняли там провідні позиції. В Івано-Франківській області це питання вирішується теоретично через стратегії та програми розвитку, але повністю вони не реалізуються, відповідно й результат не суттєво відчутний.

Таким чином, суспільно-географічні передумови відіграють вагоме значення в становленні та розвитку галузі туризму, визначають її спеціалізацію, рівень якості та диверсифікацію.

Беручи до уваги туристичні ресурси області, то вже далеко за її межами відомі такі туристичні дестинації г. Говерла, Яремче та Буковель та іміджеві заходи, приклад гуцульських фестивалів та знаменитого косівського ринку, саме у цих місцях місцеве населення максимально зайняти, що дає суттєвий економічний ефект, сприяє розвитку ринкових та міжнародних відносин та позитивно впливає на показник екологічної рівноваги.

З економічної точки зору розвиток туристичної інфраструктури та туристично-рекреаційної галузі області дозволить збільшити надходження до бюджету та посприяти реінвестуванню коштів в інші сектори економіки [11, с. 288].

Враховуючи дані обласного управління статистики, туристична галузь у Івано-Франківській області демонструє щороку все більші туристичні потоки як внутрішнього так і зовнішнього туризму, що при ефективному менеджменті та управлінні дозволить сформувати на базі області потужний європейський туристичний центр.

Для формування моделі оцінки туристичної привабливості території необхідно конкретизувати компоненти, за якими буде проводитись оцінювання. Пропонуємо перелік елементів, які утворюють середовище та систему забезпечення туристичної привабливості території. Кожна компонента відображає чинники, які впливають на процес формування туристичної привабливості території, умови забезпечення потреб потенційних туристів тощо.

Аналіз та оцінювання кожної складової дозволить перейти до набору показників нижчого рівня, які переважно представлені системою статистичних показників (за відсутності статистичних даних деякі показники нижчого рівня можуть бути оцінені експертами в балах). Система показників повинна виконувати завдання, які поставлені перед нею для планування та прийняття управлінських рішень щодо підвищення туристичної привабливості території. Такі завдання вимагають:

1. кількісно і якісно оцінювати рівень розвитку туристичної індустрії в країні та за регіонами;
2. висвітлювати причинно-наслідкові зв'язки в процесі визначення рівня туристичної привабливості території;
3. виявляти чинники, які сприяють стабілізації туристичної діяльності, в тому числі ті з них, що дестабілізуюче впливають на процес розвитку туристичної індустрії, і як наслідок, – туристичну привабливість території;
4. можливості передбачення зміни туристичної активності внаслідок впливу дестабілізуючих чинників та прийняття на їх основі оптимальних управлінських рішень.

Що стосується туристичного потенціалу в міжнародних масштабах, то при його оцінці необхідно застосувати такі статистичні дані:

- внутрішній туризм;
- туристичні потоки;
- фінансові показники галузі;
- економічна діяльність туристичних підприємств;
- чисельність закладів розміщення
- чисельність закладів харчування;
- розвиненість індустрії гостинності тощо. [69]

На першочерговому етапі необхідно дослідити туристичні потоки в'їзного та виїзного туризму (див.табл.2.2.2.) в Івано-Франківській області протягом 2000-2018рр. За даними Головного управління статистики в Івано-Франківській області, протягом 2013-2018рр. прослідковується чітка тенденція у сторону зменшення.

За даними таблиці 2.1.2. з 2013 по 2018 рік ми можемо спостерігати фактичний спад інтересу туристів до Івано-Франківської області. Такі низькі показники можуть бути наслідком відсутності чіткої державної політики в туристичній сфері. Це дуже гарно помітно по кількості Санаторно-курортних та оздоровчих закладів області (див. табл. 1.3.2). Кількість таких закладів що знаходяться у державному підпорядкуванні з року в рік стає все менше, через

приватизацію, перекваліфікацію та повне закриття підприємств. Ця особливість розвитку туристичної інфраструктури області більш детально розкрита у питанні 2.3(ст.54).

Таблиця 2.1.2.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та тур агентами за видами туризму у Івано-Франківській області 2000-2018 рр [7, 16].

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	30104	3401	1820	24883
2001	30443	3094	1984	25365
2002	44406	3490	3848	37068
2003	54099	4270	3013	46816
2004	58378	2559	3661	52158
2005	169890	20089	6789	143012
2006	326276	8621	5775	311880
2007	1268923	1072	8752	1259099
2008	595031	1739	9719	583573
2009	511397	2222	8135	501040
2010	53333	4528	8509	40296
2011	59327	3256	8816	47255
2012	110162	3171	9681	97310
2013	77666	5750	12025	59891
2014	63848	567	7609	55672
2015	65885	1324	6853	57708
2016	79973	2473	8588	68912
2017	73309	3190	14340	55779
2018	55781	3393	18816	33572

Згідно даних Івано-Франківської ОДА, успішно на ринку працюють такі фірми: ТзОВ "Парктур"; ЗАТ "Івано-Франківськтурист"; ТзОВ "Туристична фірма "Надія"; ПП "Перлина Карпат"; ТА "Карпатка"; ТА "Еней"; ТА "Абрикос"; ПП "Кей"; ТА "Авангардний туризм"; ПП "Галичанка ІФ"; ТА "Еней-плюс"; ПП "Євротур-ІФ", а найбільшу кількість туристів прийняли наступні фірми: ТзОВ "Парктур"; ЗАТ "Івано-Франківськтурист" та ТзОВ "Туристична фірма "Надія" [22, с 159-162].

Івано-Франківська область володіє потужним туристичним потенціалом і здатна стати центром тяжіння внутрішніх та іноземних туристів, однак цьому заважає ряд причин, насамперед це стан туристичної інфраструктури, відсутність закладів розміщення, які б відповідали міжнародним стандартам, суттєве завищення цін і відсутність відповідного сервісу обслуговування туристів.

Враховуючи все вище написане можна дійти висновку, що стан туристичної інфраструктури та туризму загалом у Івано-Франківській області розвивається швидко, однак, через брак уваги з боку місцевої та державної влади її туристичний потенціал не розкрито на необхідному рівні.

Помірний континентальний клімат створив комфортні умови, а хороша транспортна розв'язка забезпечили області можливість якісному обслуговуванні туристів. Такі туристичні центри як: Косів, Космач, Верховина, Івано-Франківськ стали центрами тяжіння іноземних та внутрішніх туристів.

Також Слід зазначити ряд проблемних аспектів, а саме: неефективна законодавча база; відсутність чіткої туристичної термінології; перевантаженість деяких туристичних напрямків Івано-Франківської області; велика кількість суб'єктів туристичної діяльності в області діють в «тіні», що у свою чергу, зменшує надходження до місцевих бюджетів; наявність монополії; не відповідність закладів розміщення та харчування міжнародним стандартам; низька кваліфікація найманих працівників.

Проаналізувавши дані Івано-Франківської ОДА та встановивши, що у 2013р. кількість туристів, які виїжджали за кордон, становила 12025 особи, а у 2018 році цей показник знизився до 18816 осіб, що свідчить про збільшення кількості виїзних туристів з Івано-Франківської області, що є негативним явищем для розвитку внутрішнього туризму [7, 16]. Найбільша кількість іноземних туристів, які відвідали область спостерігалася у 2005 році – 20089 осіб, проте суттєво він знизився у 2014 році і становив 567, дещо він виріс у 2018, і досяг позначки – 3393. Це пов'язано з уявленням іноземців про нестабільність та небезпеку перебування на території України через події 2014р

[5]. Що стосується внутрішніх туристів то у 2013 році цей показник становив 59891 осіб, дещо впав 2015р. 57708 та у 2018 році вже можемо прослідкувати тенденцію значного спаду внутрішніх туристичних потоків. Така динаміка зменшує розміри надаваних туристичних послуг, відповідно це негативно впливає на економічну діяльність всередині області.

Враховуючи туристично-ресурсний потенціал області, Івано-Франківщина повинна розвиватися виключно швидкими темпами, проте ми спостерігаємо зменшення кількості туристичних перевезень з економічних та політичних причин. Загалом економіку регіону доцільно спрямувати на реформування рекреаційного комплексу, розвитку індустрії відпочинку та розваг з врахуванням різних видів туризму, що вже стали звичними для території, та нових, ще не популяризованих видів активного проведення дозвілля. Сьогодні основна частина економіка області припадає на галузі сільського та лісового господарств, будівництва, промисловості, менше увага зосереджена саме на нематеріальній сфері, проте вона в процесі свого розвитку і являє собою достатньо стабільну основу для удосконалення туристичної галузі.

На даний час регіон має всі належні складові туристичної інфраструктури, проте вони поки що майже не використовуються. Тож, необхідна розробка туристичних проектів, які б охоплювали не лише гірський туризм, але ніс у собі культурну та історичну цінність, необхідні також суттєві субсидії для малого та середнього бізнесу з боку держави, формування пільгових кредитних пакетів та розробка чіткого маркетингового плану не лише Івано-Франківської області, але й України. Формування пільгового законодавства для туристичних підприємств та конкретність туристичної термінології дозволять у короткі терміни вивести місцевий ринок на національний рівень, а Україну у свою чергу на міжнародний туристичний ринок.

2.2. Оцінка розвитку готельного та ресторанного господарства в Івано-Франківській області.

Розміщення є одним із найважливіших елементів туризму. Закладами розміщення туристів називають будь-які об'єкти, де туристам надають епізодично чи регулярно місце для ночівлі.

До закладів розміщення туристів належать готелі, мотелі, кемпінги, ботелі, туристичні бази, пансіонати, ротелі, флотелі, бунгало та ін. За міжнародними рекомендаціями (ВТО), заклади розміщення поділяють на три групи : готелі й аналогічні заклади розміщення; комерційні та соціальні заклади розміщення; спеціалізовані заклади розміщення. Готелі й мотелі є основними закладами розміщення, а всі інші - додаткові [40].

Спочатку під готельним господарством розумілась така господарська діяльність, що виробляла та надавала платні послуги з розміщення. Далі, із зростанням вимог туристів і прагненням готелів розширити комплексність обслуговування, послуги розміщення почали доповнюватись такими, що пов'язані з харчуванням та продажом напоїв. Це дає підстави й сьогодні розглядати готельне господарство у двох напрямках діяльності, тобто в широкому і вузькому розуміннях. У першому випадку готельне господарство включає дві основні групи послуг – розміщення та харчування, а в другому – тільки розміщення. Переважна більшість готельної бази Івано-франківської області – це готелі, що були побудовані ще за часів СРСР. До 2004 р. спостерігалось їх зменшення і лише в 2005 р. вперше було зафіксовано зростання.

Попит на готельні послуги має сезонний характер, тому дані заклади розміщення повинні мати достатній резерв номерного фонду, а також матеріальних та трудових ресурсів.

Готелі - це заклади, які мають не менше 10 кімнат, з них не більше 20 відсотків нічліжних місць може бути в кімнатах, більших за двомісні (під

готельним закладом розуміють об'єкт, в якому надають готельні послуги, тобто тимчасове винаймання кімнат або надання послуг, пов'язаних з ним). Кількість таких засобів розміщення ми можемо спостерігати з табл. 1.2.2.

Табл. 1.2.2.

Готелі та інші місця для тимчасового проживання [7, 16].

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	34	32	35	35	28	33	37	34	35	37	38
Кількість номерів	1188	1229	1303	1300	1180	1142	1290	1469	1395	1560	1587
Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	20	20,6	21,7	21,8	19,7	20,7	25,9	27,1	34,8	38,7	39,5
Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	2305	2304	2362	2315	2075	2092	2444	2899	2804	3774	3846
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	58,2	50,8	58	65,8	59,1	72,7	68,4	68,5	66,4	65,4	80,7

Дані у таблиці представлені за 11 років, а саме з 2000 по 2010 роки. Щодо більш свіжої інформації, то у статистичному збірнику Івано-Франківської області вона на даний момент відсутня.

З даної таблиці ми бачимо, що у 2010 році у Івано-Франківській області діяло 38 готелів та інших місць для тимчасового проживання, що на 4 заклади розміщення більше, ніж у 2000 році. Номерний фонд в період з 2000 по 2010 рр. збільшився на 399 місць, а це майже в 1, 3 рази. Для детальної характеристики розглянемо рис. 1.2.2.

Отже, на рис. 1.2.2 ми бачимо готелі та інші місця для тимчасового проживання в Івано-Франківській області в період з 2000 по 2010 рр. За досліджуваний період загальна кількість закладів розміщення залишалась відносно стабільною, найменша їх кількість зафіксована у 2004 році, а саме – 28, найбільша зафіксована у 2010 році – 38 закладів. Дана тенденція пояснюється тим, що готелі та інші місця тимчасового проживання, завдяки своїй інфраструктурі, якості обслуговування та наданні послуг підтримують

марку та залишаються на досить високому рівні, цим самим створюючи конкуренцію іншим закладам розміщення, що є позитивним фактором для розвитку туристичної інфраструктури регіону. За статистичними показниками прослідковуються останні тенденції розвитку інфраструктурного забезпечення в Україні в цілому. Усі підприємства готельного господарства намагаються не тільки розширити свій номерний фонд а в першу чергу його модернізувати. Високий рівень обслуговування та комфорту, для клієнта мають більше значення ніж місткість готелю.

Рис. 1.2.2. Готелі та інші місця тимчасового проживання [64].

Також, велику вагу у процесі модернізації готелю відіграє наявність постійного притоку іноземних громадян, Адже іноземні туристи віддають перевагу готелям з більш комфортними умовами перебування. З таблиці 2.2.2 ми можемо переглянути статистичні дані по кількості обслугованих іноземних громадян підприємствами готельного господарства.

Останнім часом спостерігається суттєве поживлення розвитку готельного господарства в Івано-Франківській області. В першу чергу це пояснюється географічним розташуванням (розміщенням з зоні рекреації – Карпатських гір). Особливо зростає готельне господарство в таких населених пунктах області як Яремча, Коломия, Косів, Шешори та ін.

Таблиця 2.2.2

Кількість обслужованих іноземних громадян підприємствами готельного господарства Івано-Франківської області [7, 16].

Країни	2014			2015		
	Всього	у тому числі		Всього	у тому числі	
		діти до 14 років	діти 15-17 років		діти до 14 років	діти 15-17 років
Польща	1214	2	2	1207	13	41
Російська федерація	1432	1	5	2711	22	65
Німеччина	575	2	1	502	1	31
Канада	27	1	1	262	27	2
Молдова	548	3	33	843	5	60
США	259	8	51	235	66	8
Ізраїль	81	8	6	51	3	9
Угорщина	55	6	16	58	1	5
Італія	224	19	14	288	6	2
Білорусь	578	6	1	1033	1	51
Австрія	116	15	1	206	6	23
Сполучене королівство	72	12	22	125	6	22
Нідерланди	71	5	5	84	9	8
Чеська республіка	159	22	16	185	11	4
Фінляндія	15	1	2	32	0	3
Румунія	154	22	3	302	0	3
Франція	171	38	22	135	8	0
Словаччина	83	17	1	56	9	7
Словенія	20	1	0	22	7	2
Туреччина	64	22	0	75	22	0
Вірменія	7	0	1	10	1	0
Бельгія	37	6	3	58	13	2
Швейцарія	103	9	11	31	0	0
Греція	5	0	2	5	0	0
Ірландія	14	0	1	11	0	5
Литва	71	13	0	142	1	23
Болгарія	40	1	3	19	4	0
Іспанія	34	3	5	34	1	2
Латвія	26	1	1	75	7	0
Китай	27	2	0	38	9	2
Інші країни	600	55	33	697	66	64

Однак, на сьогоднішній день готельне господарство області ще не відповідає всім загальносвітовим вимогам, якісних номерів всього кілька десятків, інші ж бажають бути більш обладнаними технікою та більшою

площею. Даний напрямок вимагає більшого інвестування та сприяння з боку держави. Переважає приватне готельне господарство, та повний або майже повний занепад державного сектору. [26, с. 271].

Отже, готельна інфраструктура Івано-Франківської області досить потужна і розвинута, що є чудовим показником для розвитку туристичної інфраструктури загалом.

Ресторанне господарство – це вид економічної діяльності суб'єктів господарювання щодо надання послуг для задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього. Заклади ресторанного господарства надають споживачам комплекс різноманітних послуг, які за своїм характером можна поділити на:

- послуги харчування;
- послуги з виготовлення кулінарної продукції та кондитерських виробів;
- послуги з реалізації продукції;
- послуги організації обслуговування споживачів (реалізація продукції та організація її споживання);
- послуги з організації дозвілля;
- інформаційно-консультативні послуги;
- інші послуги [29, с. 152]

Дослідження статистичної інформації та практичної діяльності закладів готельного господарства уможливили оцінювання структурних змін мережі ресторанного господарства Івано-Франківської області, що дало змогу сформулювати рекомендації стосовно нівелювання дисбалансу в розвитку таких підприємств. Характеристику показників, що визначають стан РГ області за 2014–2017 рр., наведено у таблиці 3.2.2.

До важливих показників функціонування суб'єктів господарювання, що визначають їх місце та роль в економіці країни, прийнято відносити кількість і масштаби діяльності. З одного боку, науково-технічний та соціально-культурний рівень розвитку РГ є відображенням загального рівня розвитку економіки, тоді як з іншого – стимулює позитивні зміни економічного

потенціалу країни [3, с. 18]. За статистичними даними, станом на 1 січня 2017 р. в Івано-Франківській області функціонувало 528 об'єктів РГ.

Таблиця 3.2.2.

Показники економічного розвитку підприємств ресторанного господарства Івано-Франківської області (2014–2017 рр.) [7, 16].

Показник	Рік				Темпи зростання, %		
	2014	2015	2016	2017	2015 до 2014	2016 до 2015	2017 до 2016
Кількість підприємств РГ, од.	714	583	552	528	–18.3	–5.3	–4.3
Кількість посадкових місць у підприємствах РГ, місць	39187	32897	32502	31313	–16.1	–1.2	–3.7
Кількість місць у середньому на один об'єкт РГ, місць	55	56	59	59	1,80	5,40	0
Забезпеченість населення об'єктами РГ на 10 тис. осіб, од	5	4	4	4	–20	0	0
Оборот РГ, млн грн, у т. ч.:	647.2	718.4	790.2	992.6	11.0	10.0	25,60
– підприємств (юридичних осіб)	102.3	107	107.1	109.2	4,60	0,1	2
– фізичних осіб – підприємців	544.9	611.4	683.1	883.4	12,20	11,70	29,30
Оборот РГ на одну особу, грн	469	250	573	719,2	10,90	10,20	25,50
Питома вага збиткових підприємств, у % до загальної кількості підприємств	23,7	26,5	24,1	26,4	11,80	–9,20	9,50
Кількість найманих працівників, осіб	1422	1387	1062	1203	–2,50	–23,40	13,30
Середньомісячна заробітна плата, грн	676,67	870,06	866,1	1147,46	28,60	–0,50	32,50

Всі загальнодоступні заклади ресторанного господарства в місті та області за кухнею можуть бути позиціоновані на ринку як українські, італійські, французькі, китайські, японські, російські та інші, або як такі, де в меню поєднуються, наприклад, страви української та однієї або декількох інших європейських кухонь чи запроваджується кухня фьюжен тощо, тобто як підприємства (заклади) зі змішаним типом кухні [12]. У ході дослідження

розвитку мережі загальнодоступних закладів ресторанного господарства в Івано-Франківську було виявлено тенденцію до зменшення частки ресторанів зі змішаним типом кухні і зростання кількості спеціалізованих за українською та певною національною (страви слов'янських та однієї і більше європейських країн) кухнею ресторанів, кафе, барів (табл. 4.2.2).

Таблиця 4.2.2

Вибіркова класифікація ресторанів, кафе, барів та підприємств швидкого обслуговування м. Івано-Франківська за типом кухні [21].

Тип кухні	Найменування ресторанів, кафе, барів, підприємств швидкого обслуговування
Українська	Ресторани: «Надія» ТОВ фірми «Надія», «Терен», «Гражда», «Франківський», «Червона рута», «Гостинний двір», «Веселий монах», «Карпати», «Аркан», «Легенда», «Україночка», «Витребеньки», «Станіславський двір», «Білі ночі», «Вулик», «Зелений клин», «Гетьманський», колиба «Галицька брама», «Старий Станіславів», «Княгинин», «Черемош», «Хортиця», «Хмельницький»
	Кафе: «Пиріжкова хата» «Хутірєць», «Гуадеамус», «Червона рута», «Кухня Прикарпаття», «Отаман», «Ідеал», колиба «Водограй», «Обрій», «Барвінок», «Станіславське», «Статус», «Еліта», «Мала хортиця», «Гудок», «Горобина», «Галицьке», «Пиріжкова», «Під фікусом», «Підкова», «Пролісок», «Шинок», «Золотий колос», «Яворина», «Любисток», «Золотий кубок», «Бункер», «Завиванець», «Гомін Карпат», «Козачок», «Кафеетно 1662»
	Бари: «Станіславський», «Бочка», «Двоє»
Кавказька	Кафе: «Горець», «Чанахи»
Французька	Кафе: «Версаль», «Шоколадниця»
Італійська	Ресторани: «Віва Італія»
Німецька кухня	Ресторани: «Баварія»
	Кафе: «Піцерія Сан-Ремо», торгова марка «Піца Челентано», «Піца Плюс», піцерія «ТПП-ТОП», піцерія «Стара Пасічна»
Східна	Ресторани: «Кабукі» (японський ресторан-театр), «Суші студія»
	Кафе: «Суші-студія»
	Бари: «Падишах»

Продовження таблиці 4.2.2

Страви слов'янських та однієї і більше європейських країн	<p>Ресторани: «Овен», ПП «Надія», «Роксолана», «Брумен», «Терра», «Шансон», «Золота ліра», «Гармонія», Ресторан-клуб «Едісон», «ВІП-кухня», «Селяві», «Паллада», «Легенда-центр», ресторан «ФранКо», ресторан «Чечіль», «Цунамі», «Альпійський», «Фортуна», «Садко», «Зінгер», «Пегас», «ТОСТ», «Глорія», «Титанік», «Тріумф», «Фараон», «Говерла», «Рондель», «Чорний замок»</p> <p>Кафе: «Акрополь» «Адамас», «Еней», «Корал», «Старий Белград», «Торнадо», «Транзит», «Фрегат», ПАБ «Пінта бар», «Смак», кав'ярня «Кімбо», «Альба», «Арнат», «Аляска», «Дім кави», «Бомонд», «Пікова дама», «Деканат», «Трактир», «Граф Монте Крісто», «Дарина», «Лісна», «Забава», «Капітан» «Золота ліра», «Каштан «Континент», «Кристал», «Лонда», «Лотос», «Місте-Х», «Овен», «Пан Арт», «Десятка», «РОЯЛ», «Спорт Уікенд», «Манго», «Траян», «Трель», «Тріумф», «Турист», «Флорида», «Фортуна», «Юність», «Океан плюс», «Ольга», «Бістро», «Спартак», «Дари лісу», «Старий двір», кафе-клуб «Брістоль», «Місто», «Галактика», «Віктан», «Данко», кафе-клуб «Куб і К», кафе-бар «Плазма».</p> <p>Бари: «Асторія», «Флорида», «Бістро», «Віан», «Еліта», «Ельдорадо», «Еден», «Слов'янський», «Садко», «Адоніс», «Лямур», «Релакс»</p>
Страви кухонь двох і більше європейських країн	<p>Ресторани: «Європейський» ТОВ фірма «Надія», ресторація «Кухня», ресторан розважального центру «Братів Гартенбергів», «Фонтуш», «Рівера», «Брунен», «Біле і чорне», «Гармонія», ресторан-клуб «Едісон», «ВІП-кухня», «Селяві», «Паллада», «Легенда-центр», ресторан «ФранКо», ресторан «Чечель», «Цунамі», «Альпійський», «Фортуна», «Садко», «Зінгер», «Пегас», «ТОСТ», «Глорія», «Титанік», «Тріумф»</p> <p>Кафе: «Нью Йорк Стріт Піца»</p> <p>Бари: Снек-бар</p>

Наявність в м. Івано-Франківську великої частки загальнодоступних підприємств ресторанного господарства зі змішаним типом кухні (переважно слов'янсько-європейським) обумовлена тим, що більшість з них орієнтують свою пропозицію на широку аудиторію споживачів з різноманітними, проте звичними для мешканців Європи гастрономічними уподобаннями. Це, в свою чергу, підтверджує те, що змішаний тип кухні надає закладу більше можливостей для розвитку своєї товарної стратегії, та забезпечує високу гнучкість у разі зміни смаків та уподобань цільових споживачів.

В жорсткому конкурентному середовищі вітчизняні заклади ресторанного господарства можуть успішно діяти завдяки створенню механізму забезпечення стійкого стану на ринку, який можна створити за рахунок інноваційної діяльності. Інноваційний розвиток в ресторанному бізнесі стає все більш актуальним та викликає необхідність формування концептуальних засад

управління інноваційною діяльністю закладів ресторанного господарства [27, с. 218].

Умови ведення бізнесу в середовищі туристичної індустрії характеризуються загостренням конкурентної боротьби серед суб'єктів підприємницької діяльності. Особливо чітко це проявляється серед суб'єктів підприємницької діяльності в ресторанному господарстві. Інноваційні процеси, інноваційні продукти, інноваційні впровадження є основою для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності спеціалізованого підприємства ресторанного господарства, забезпечуючи йому тим самим сталий розвиток.

Яскравим прикладом того, що інноваційна діяльність є рушійною силою успішного розвитку підприємства, є досвід роботи мережі «23 ресторани» в м. Івано-Франківську. Мережа створена у 2014 р. і на сьогоднішній день об'єднує 5 закладів. До них належать: європейське кафе «Manufatura» (Мануфактура), де фірмові бельгійські гофри зводять з розуму всіх туристів та постійних відвідувачів, щонеділі проводяться майстер-класи для дітей та смачно годують європейською їжею;

За такий короткий час роботи на ринку ресторанного господарства команді професіоналів мережі «23 ресторани» вдалося привернути увагу значної кількості споживачів серед мешканців та гостей міста. Один з ресторанів Івано-Франківської мережі «23 ресторани», а саме «Fabbica» отримав премію СОЛЬ в номінації «Ресторан в іншому місті». Ресторанна премія СОЛЬ – щорічна зустріч і церемонія нагородження кращих представників ресторанного бізнесу України. СОЛЬ вручається ресторанам, які були названі споживачами і витримали перевірку професійного журі премії [64].

А успіх роботи підприємств у випадку Івано-Франківська полягає не в тому, як перемогти конкурента, а як об'єднати партнерів по цеху заради спільного розвитку та процвітання на ринку

Хоча позитивні тенденції на ринку ресторанного господарства присутні, на сьогодні сучасний стан ресторанного господарства в туристичному регіоні

ще суттєво відстає від вимог українського суспільства та не відповідає світовим тенденціям розвитку галузі [27, с 218].

Основною проблемою розвитку ресторанного господарства та споживчого ринку є відсутність адекватної, повної та своєчасної статистики, і, як наслідок, аналізу процесів, що відбуваються на ринку. В результаті цього наявна диспропорція розміщення торгових об'єктів та закладів ресторанного господарства. Відсутність комплексної торговельної політики, що здійснюється єдиним органом та порушені міжгалузеві зв'язки призводять до хаотичності дій із забезпечення населення області необхідними товарами та послугами.

У туристичному плані область є доволі привабливою, саме тому необхідно здійснювати стратегічне управління розвитком туристичної індустрії, що позитивно вплине на формування належної інфраструктури закладів ресторанного господарства. Мережа об'єктів РГ Івано-франківської області розвивається досить стрімко, однак дещо хаотично, без урахування маркетингової оцінки попиту населення на різні види ресторанних послуг. Передумовами успішного розвитку ресторанного бізнесу взагалі та на Івано-Франківщині зокрема, є підвищення рівня доходів населення, заходи із нівелювання дисбалансу в розвитку мережі підприємств РГ та оптимізація їхньої структури.

2.3. Сучасний стан розвитку санаторно-курортних закладів в області

Заклади розміщення Івано-Франківської області характеризуються великою різноманітністю. В залежності від призначення, вони поділяються на: готелі, мотелі, кемпінги, молодіжні турбази, гірські притулки, туристичні котеджи, турбази, санаторно-курортні та оздоровчі заклади.

Готелі та мотелі відносяться до основних засобів розміщення, все інше до додаткових.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Івано-Франківської області є дуже популярними, а тому вони являються рушійною силою для розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Перш за все дамо визначення що ж таке – лікувально-оздоровчий туризм – це вид туризму, який спрямований на відновлення здоров'я чи профілактику захворювань. Загальною метою лікувально-оздоровчого туризму є лікування, оздоровлення, відновлення та відпочинок. Цьому сприяє використання таких рекреаційних ресурсів, як: мінеральні води, клімат, лікувальні грязі, гірське повітря, мікроклімат у печерах, тощо [4, с 130].

Особливістю туристичного продукту в лікувально-оздоровчому туризмі є його сезонний характер, а також специфічний віковий склад споживачів.

Центрами лікувально-оздоровчого туризму є санаторно-курортні та оздоровчі заклади.

Санаторно-курортні заклади (санаторії і пансіонати з лікуванням) – це лікувально-профілактичні заклади, що обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином, на основі цілющих властивостей природних факторів.

Оздоровчі заклади (будинки, пансіонати, бази та інші заклади відпочинку) - це заклади, призначені для відпочинку населення, в яких відпочиваючі протягом певного терміну розміщуються і харчуються або тільки розміщуються.

В Івано-Франківській області досить широко розвинутий даний вид туризму. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Івано-Франківської області за структурою та призначенням поділяються на: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, пансіонати відпочинку, будинки відпочинку, бази та інші заклади відпочинку, дитячі оздоровчі заклади.

Всі ці заклади на ринку туристичних послуг орієнтуються на свій сегмент споживачів. Також вищезазначені заклади туристичної інфраструктури функціонують цілорічно або сезонно [3, с 395]. Їх Відсоткове відношення показано на рис. 1.3.2.

В розпорядженні окремих санаторно-курортних закладів, при наявності достатньої матеріально-технічної бази, функціонують окремі відділення для лікування хворих на глаукому і цукровий діабет, бронхіальну астму, на захворювання спинного мозку, хронічним холециститом та холангітом, жовче кам'яною хворобою, хронічними гепатитами.

Рис. 1.3.2 Розподіл санаторно-курортних (оздоровчих) закладів за типами у 2016/17 році [21].

Також важливим є створення санаторіїв для хворих на туберкульоз усіх вікових груп, спеціалізація яких залежить від форми, стадії та локалізації туберкульозного процесу.

З 1 жовтня 2016 по 30 вересня 2017 року у цих закладах з метою оздоровлення та відпочинку перебували 49,6 тис. осіб, що на 8,5 тис. більше, ніж у попередньому звітному періоді, з них – 27,6 тис. – протягом тривалого періоду, 16,0 тис. – тривалістю 1-2 дні.

Із загальної кількості з метою оздоровлення та відпочинку у санаторіях перебувало 12,2 тис. осіб (28,0%), на базах відпочинку – 12,2 тис. осіб (28,0%),

у пансіонатах відпочинку – 11,3 тис. осіб (25,9%), у дитячих оздоровче-санаторних закладах цілорічної дії – 3,3 тис. осіб (7,5%), у пансіонатах з лікуванням – 2,4 тис. осіб (5,6%), у санаторіях-профілакторіях – 2,2 тис. осіб (5,0%).

Усіма оздоровленими та відпочиваючими проведено 480,1 тис. ліжко-днів (людино-днів), з них 76,6% – у санаторіях, 7,8% – на базах та в інших закладах відпочинку, 7,0% – санаторіях-профілакторіях, 4,8% – пансіонатах з лікуванням, 2,4% – пансіонатах відпочинку, 1,4% – дитячих оздоровче-санаторних позаміських закладах цілорічної дії [7, 16].

Із загальної кількості санаторно-курортних закладів не працювали упродовж 2016/17 року 6 закладів на 181 ліжко (місце), з них 3 – через відсутність коштів на експлуатацію, 2 – перебували на капітальному ремонті, 1 – з інших причин.

За даними табл. 1.3.2. у 2017 році на Івано-Франківщині діяло 30 санаторно-курортних та оздоровчих закладів, ємність яких становить 3,6 тис. (без врахування дитячих оздоровчих таборів). Загальна кількість дитячих оздоровчих таборів за 2017 рік складає 313 установ із загальною кількістю місць 4.3 тис. З усієї кількості санаторно-курортних закладів: 15 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 1 санаторіїв-профілакторіїв, 2 будинки та пансіонати відпочинку, 12 баз відпочинку та інших закладів розміщення. З цього помітно, що в галузі відпочинку та оздоровлення перевага з боку держави надається дитячим оздоровчим закладам.

Спочатку проаналізуємо санаторії та пансіонати з лікуванням. Санаторій — це лікувально-профілактичний заклад для лікування та оздоровлення з допомогою природних факторів (клімат, мінеральні води, лікувальні грязі, морські купання, сонцелікування тощо) у сполученні з дієтотерапією, фізіотерапією, медикаментозним лікуванням та іншими заходами. Існують санаторії загального типу і спеціалізовані — відповідно до певних груп захворювань. Вони створюються для лікування захворювань органів травлення, кровообігу, обміну речовин, хвороб опорно-рухового апарату, нервової

системи, органів дихання (не туберкульозного характеру), жіночої статеві системи, шкіри, нирок, сечовивідних шляхів, тощо.

У таблиці 2.1. представлено динаміку санаторно-курортних та оздоровчих закладів Івано-Франківської області з 1995 по 2017 рр.

Таблиця 1.3.2.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Івано-Франківської області
1995-2017 рр. [16].

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	усього	у них місць, тис.
1995	12	2,1	16	1,7	4	0,5	7	0,6	58	9,2
1996	13	2,3	15	1,6	4	0,4	7	0,6	40	3,5
1997	13	2,2	14	1,4	4	0,4	7	0,6	61	3,2
1998	16	2,5	13	1,3	2	0,2	6	0,5	71	2,7
1999	16	2,5	13	1,3	2	0,2	7	0,7	74	3,6
2000	17	2,7	13	1,2	2	0,2	9	0,6	84	3,2
2001	17	2,6	10	0,9	2	0,1	9	0,5	71	2,9
2002	20	3,2	10	0,8	2	0,2	9	0,7	114	2,8
2003	21	3,2	9	0,7	2	0,1	13	0,9	222	4,9
2004	16	2,6	9	0,7	6	0,5	12	0,6	842	3,8
2005	16	2,6	9	0,7	4	0,2	13	0,8	845	4,4
2006	14	2,3	8	0,5	4	0,2	11	0,6	846	4,4
2007	14	2,2	7	0,5	3	0,2	11	0,7	915	4,4
2008	15	2,3	7	0,5	3	0,2	10	0,7	876	3,8
2009	15	2,3	7	0,5	3	0,2	11	0,8	764	3,9
2010	15	2,3	6	0,5	3	0,2	12	0,8	768	3,8
2011	15	2,4	6	0,5	2	0,1	12	0,9	782	3,5
2012	14	2	3	0,2	3	0,3	13	1,1	783	3,9
2013	15	2,3	3	0,2	2	0,1	12	1,1	812	3,6
2014	14	2,3	3	0,2	2	0,1	12	1,1	720	3,8
2015	15	2,3	1	0,1	2	0,1	12	1,1	415	3,8
2016	15	2,3	1	0	2	0,1	12	1,2	344	4,2
2017	15	2,3	1	0	2	0,1	12	1,2	313	4,3

Пансіонат - це заклад розміщення, який надає для туристів не менше семи кімнат, готельні послуги та цілодобове харчування.

Отже, санаторії та пансіонати з лікуванням – це лікувально-профілактичні заклади, що обладнані ліжками і надають реабілітаційне лікування, головним чином на основі цілющих властивостей природних ресурсів. Усі вони спеціалізовані і можуть бути одно-, або багатoproфільними.

З таблиці 1.3.2. колонки «санаторії та пансіонати з лікуванням» ми можемо помітити, що найбільша кількість закладів було зафіксовано у 2003 році, їхня кількість становила 21 заклад розміщення, із загальною кількістю ліжок 3,2 тис. Найменша кількість зафіксована у 1995 році – 12 закладів розміщення, із загальною кількістю ліжок 2,1 тис. Щодо кількості ліжок у даних закладах розміщення, то слід сказати, що найбільше їх спостерігається у 2002-2003 роках, а саме – 3,2 тис., найменше – 2,1 у 1995 році. Отже, протягом останніх десяти звітних років кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням залишається відносно стабільною, що є без сумніву позитивною тенденцією [65].

Важливе значення має також відпочинок і оздоровлення в санаторіях-профілакторіях. Дані заклади створені для лікування та профілактики різних видів захворювань. У таблиці 2.1 колонці «санаторії профілакторії» представлена досить сумна динаміка цих закладів у Івано-Франківській області.

З таблиці випливає, що даних закладів розміщення з кожним роком стає все менше. Для порівняння можемо сказати, що в 2017 році, в порівнянні з 1995 – кількість санаторіїв-профілакторіїв скоротилася з 16 до 1, тобто в 16 разів. Щодо кількості ліжок у них, то у 1995 році вона становила 1,7 тис., а у 2017 році вона скоротилась до нуля. Найменша кількість санаторіїв-профілакторіїв зафіксована з 2015-2017 роках і становить всього 1 заклад розміщення. Це свідчить про те, що кількість відвідувачів у закладах даного типу з кожним роком все скорочується і вони припинили своє існування, причиною цього ймовірно може бути, виникнення інших закладів розміщення з більшим спектром надання послуг, та перекваліфікація колишніх санаторіїв в туристичні комплекси, де послуга оздоровлення стає лише гарним додатком до основного спектра послуг.

До таких закладів відноситься Туристко-оздоровчий комплекс «Буковель», який знаходиться в с. Поляниця Івано-Франківської області. Тип курорту: бальнеологічний, кліматичний, питний. Курорт перетворився з не дуже популярного санаторію-профілакторію, у туристичну базу де окрім лікування та оздоровлення людей з проблемами опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту та сечовивідних шляхів, надається ще безліч супутніх послуг. Загалом після переформатування у цьому закладі є такі послуги: школа підготовки лижників та сноубордистів, 14 пунктів прокату гірнолижного спорядження та сноубордів, спа-центр, фітнес клуб, дитячий клуб, рибалка, дайвінг, аквакомплекс, 4 ресторани, каток, паркінг та цілодобова охорона [31, с. 608].

Можна зробити висновок що переформатування закладу пішло «Буковелі» на користь, зробивши зі старого радянського санаторію потужний готельний комплекс гірськолижною направленості з оновленою лікувально-діагностичною базою.

Щодо інших пансіонатів та будинків відпочинку, то динаміку їх кількості ми можемо побачити у стовпчику «будинки і пансіонати відпочинку».

За даною таблицею ми бачимо, що кількість будинків та пансіонатів відпочинку є дуже малою, але відносно стабільною. Найбільша кількість санаторно-курортних закладів даного типу зафіксована у 2004 році і складала – 6 закладів. Далі ми спостерігаємо їх невпинне скорочення і у 2017 році кількість будинків та пансіонатів відпочинку скоротилася до 2. Можемо припустити, що така динаміка складається в результаті великої конкуренції в туристичному бізнесі саме даного профілю, що є негативним чинником у розвитку туристичної інфраструктурі регіону і держави в цілому. [1, с 122-131].

Наступними розглянемо «бази та інші заклади відпочинку». На кінець 2017 року їхня кількість складала 12, із загальною кількістю ліжок – 1200. Найменша кількість закладів даного типу зафіксована в 1998 році і складала – 6 закладів, а найбільша – у 2003 і 2005 році – 13 закладів. Якщо порівняти 1995 рік з 2011 роком, то кількість баз та інших закладів відпочинку збільшилась з 7

до 12, тобто майже вдвічі, а це є досить позитивним чинником для розвитку туристичної інфраструктури закладів даного типу. Кількість місць для розміщення з роками змінювалась позитивно в бік зростання, так найбільша кількість ліжок зафіксована у 2003 році і складала – 0, 9 тис., а найменша – 0, 5 тис. у 1998 та 2001 роках. Дана тенденція характеризується тим, що у людей з'являється вільний час, який вони хочуть витратити на відпочинок, цим самим підтримуючи функціонування даних закладів розміщення. Ми можемо спостерігати що за останні вісім років зміни кількості пансіонатів та будинків відпочинку, майже не відбувалося однак кількість ліжок збільшилася на третину. Це свідчить про розширення якісний та кількісний розвиток цих закладів розміщення.

Найбільш відомим є будинок відпочинку «Легенда Карпат», що розміщується в селі Старі Кути, 4 км від центру міста Косів. Окрім комфортабельних номерів і чудового харчування, пропонує: оздоровчий комплекс: сауна, масаж, солярій, купіль з трав, джакузі, комплексні системи "NUGA BEST", спортивний комплекс: спортивний зал (футбол, баскетбол, волейбол), тренажерний зал, великий теніс, настільний теніс та ін., гральний зал: більярд, караоке, також є школа верхової їзди: катання на конях, в бричці, на санях, прокат спортивного інвентаря: квадроциклів, гірських велосипедів, лиж, санчат, роликів, бадмінтон, дартс, пневмо гвинтівки, спортивного лука, електромобілів, екскурсійні програми: автомобільні, пішохідні, кінні, велосипедні маршрути, організація риболовлі, рафтинга. З 2010 по 2017 рік база відпочинку «Легенда Карпат» розширилася на 30 ліжок/місць [22, с 159-162].

Також досить гарно себе зарекомендувала база відпочинку що знаходиться в м. Яремче Івано-Франківської області. Загальна територія якого складає – 0.5 га., кількість місць – 40, кількість номерів – 17, кількість корпусів – 1 (3 поверхи). До використання: кафе-бар (25 місць), автостоянка, мангал, пункт прокату гірськолижного спорядження та велосипедів, дитячий майданчик, побутова кімната. За останні три звітні роки «Горгани»

розширилися на 8 ліжко/місць, та значно покращили умови проживання туристів.

Туристичні бази Івано-Франківської області є досить сучасними із розвиненою інфраструктурою, що дає їм змогу прийняти велику кількість відпочиваючих і найповніше задовільнити потреби споживачів. Дані заклади пропонують широкий вибір послуг по проведенню відпочинку, а також харчування за місцевими традиціями, що чудово гармоніює з послугами розміщення. [22, с 159-162].

Наступними розглянемо дитячі заклади оздоровлення та відпочинку. В умовах динаміки сучасних економічних і соціальних процесів постійно збільшується навантаження на школярів, яким необхідний повноцінний відпочинок. Проблему оздоровлення та повноцінного відпочинку дітей ефективно вирішують дитячі оздоровчі табори. Вони виконують такі важливі функції, як:

- адаптація дітей до життя в суспільстві;
- формування загальної культури;
- організація змістовного дозвілля.

Для того, щоб дозвілля дітей було більш насиченим і яскравим, педагоги й організатори в дитячих оздоровчих таборах, постійно працюють над створенням нових програм змін і форм організації дозвілля, що дає шанс дітям проявити свою самостійність та освіченість, адже первинна мета багатьох таборів є освітній та культурний розвиток. Дитячий оздоровчий табір розташовується за містом, як на базі стаціонарних споруд, так і на умови похідного туристичного табору. Природне навколишнє середовище табору може дозволити дітям розвинути в собі екологічну культуру.

З останньої колонки ми бачимо, що кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку різко зростає починаючи з 2004 року. Найбільша кількість закладів зафіксована у 2007 році, а саме 915 закладів, а найменша у 1996 році – 40 закладів. Із зростанням кількості даних установ – зростає і кількість ліжок, це пов'язано з тим, що кількість дітей зростає, а тому і постає

потреба в організації їх дозвілля. Проте після 2014 року ми спостерігаємо значний спад кількості дитячих таборів аж до 313 у 2017 році. Незважаючи на те що кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку зменшилася, кількість ліжко-місць залишилося на дуже високому рівні. Це відбувається за рахунок об'єднання суміжних дитячих оздоровчих закладів та покращення умов проживання. Також збільшення кількості місць досягаються за рахунок залучення нових інвестицій та переобладнання старих установ у сучасні, більш ефективні дитячі табори [25, с 334].

На сьогодні найбільш популярним є дитячий санаторій «Ясень» імені Митрополита Андрія Шептицького, що знаходиться в с. Ясень, Рожнятівського р-ну. Заклад надає комплекс лікувально-оздоровчих послуг, що допомагають відновленню порушених функцій в організмі дитини і закріпленню досягнутих результатів у лікуванні. Напрямки санаторію - кардіоревматологія, гастроентерологія, загальна терапія. У санаторії лікуються, відпочивають та оздоровлюються діти з усієї України віком від 4 до 18 років. У 2015 році відбулося об'єднання даного закладу із лікувально оздоровчим комплексом «Сокіл» що знаходився поруч. Об'єднання та залучення інвестицій дозволило закладам зберегти свою функціональність та покращити житлові та лікувальні умови. Зараз на території комплексу розміщені 4 житлові корпуси, спортивні майданчики (волейбольне, баскетбольне та футбольне поле), їдальня, сауна з басейном, лікувальний корпус, а також у літній період басейн під відкритим небом. Проживання у 2-х та 4-х місних кімнатах. Даний заклад працює цілий рік. Для дитячого оздоровлення пропонуються наступні процедури: озокерит, кардіоревматологія, гастроентерологія, загальна терапія, парафін; лікувальне болото з м. Черче; різноманітна фізіотерапія; хвойні ванни; сауна з басейном; масаж, підводний масаж, масажний комплекс "Релакс"; душ Шарко; полівітаміни, мінеральна вода; стоматологічний кабінет тощо [30, с 134-138].

Аналіз стану санаторно-курортного комплексу Івано-франківської області свідчить, що країна володіє досить великою часткою підприємств санаторно-курортного профілю, що є позитивним аспектом для рекреаційної діяльності. В

останні роки показники, що характеризують функціонування санаторно-курортних та оздоровчих установ, мають тенденцію до зниження.

Розвиток закладів санаторно-курортного комплексу стримує ряд економічних, інвестиційних та організаційних проблем, які вимагають негайного вирішення. При цьому загострюються кризові наслідки проведених ринкових перетворень у частині економічної нестабільності підприємств, відсутні реальні інвестиції, характерні низький рівень сервісу, нерозвиненість інфраструктури, висока конкуренція з боку іноземних курортів, зниження доступності послуг санаторно-курортного комплексу для населення [3, с 395].

Задля усунення зазначених негативних факторів розвитку санаторно-курортного комплексу доцільно:

- реалізувати державну соціальну політику щодо подальшого підвищення рівня та якості життя населення;
- підвищити ефективність державного регулювання курортно-рекреаційної сфери;
- розробити та впровадити комплекс заходів з метою залучення інвестицій для розвитку інфраструктури санаторно-курортного комплексу Івано-франківської області;
- позиціонувати Україну на світовому ринку санаторно-курортних послуг як великий центр лікування та реабілітації;
- розвивати інформаційно-рекламну й маркетингову діяльність санаторно-курортних установ;
- збалансувати цінову політику та якість основних і додаткових санаторно-курортних послуг, та впроваджувати систему знижок;
- удосконалити організацію діяльності санаторно-курортних закладів, спрямовану на зменшення витрат з їх утримання та здешевлення вартості путівок;
- забезпечення санаторно-курортних установ кваліфікованими фахівцями [27, с. 218].

Вирішення цих проблем дозволить ефективно розвивати санаторно-курортну сферу, створити доступний та ефективний ринок оздоровчих послуг для максимального задоволення попиту населення. У свою чергу все це буде сприяти покращенню фінансового стану санаторно-курортних закладів та подальшому розвитку санаторно-курортної інфраструктури області.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дослідження, здійснені у процесі виконання кваліфікаційної роботи, дозволяють нам зробити наступні висновки та сформулювати певні пропозиції:

1. При дослідженні сутнісних характеристик туристичної інфраструктури та оціночних показників її розвитку було виявлено що завдяки своєму розташуванню Івано-Франківська область має надзвичайно високий рекреаційно-туристичний потенціал, що надає області значні можливості для розвитку туризму. Цьому сприяють як і різноманітність природних факторів, так і наявність численних пам'яток історії та культури. Розташування області у Центрі Європи та близькому сусідстві з країнами Європейського Союзу сприяє розвитку прикордонного та міжнародного туризму.

2. На території Івано-Франківської області розташована велика кількість історико-культурних пам'яток, серед яких чисельні замки, культові споруди, історія яких датується XII ст., численні музеї. До найбільш значимих пам'яток можна віднести – церкву Св. Пантелеймона, Костел кармелітів у Більшівцях, Успенський Собор, церкву Різдва Христового та інші архітектурні пам'ятки.

3. Дослідження Нормативно-правової бази розвитку туристичної інфраструктури в Україні показало що ефективний розвиток туристичної галузі на сьогодні вимагає і належного правового регулювання, і створення ефективних правових механізмів застосування законодавчих актів, і розробки цілої системи механізмів державного управління в цій сфері та впровадження їх у життя.

4. Було досліджено забезпеченість Івано-Франківської області закладами туристичної інфраструктури: санаторно-курортні та оздоровчі заклади розміщення, готельні заклади розміщення, а також засоби ресторанного господарства. Найбільша забезпеченість Івано-Франківської області санаторно-курортними та оздоровчими закладами спостерігається в м. Яремче. Причиною цього є те, що місто Яремче має значні туристично-рекреаційні ресурси, які

служують передумовою ефективного розвитку туристичної інфраструктури в даному регіоні. Також є райони, в яких відсутні заклади даного типу, а саме Городенківський, Калуський, Снятинський, Тлумацький райони.

5. До закладів розміщення туристів належать готелі, мотелі, кемпінги, ботелі, туристичні бази, пансіонати, ротелі, флотелі, бунгало – вони слугують основними компонентами готельної інфраструктури. В Івано-Франківській області найбільша кількість готельних закладів розміщення знаходиться в м. Івано-Франківськ. За даними дослідження не всі райони області забезпечені даними закладами розміщення.

6. Розвиток туристично-рекреаційної галузі Івано-Франківщини за останні роки характеризується тенденцією до скорочення санаторно-курортних та дитячих закладів, внаслідок чого туристично-рекреаційна галузь поступово втрачає провідну роль в соціально-економічному розвитку області.

Для подальшого розвитку туризму та перетворення Івано-Франківської області на значний туристичний регіон необхідно виконати ряд умов:

- Покращити рівень сервісу це одне з головних завдань у цьому напрямку;
- вивести туристичну інфраструктуру на міжнародний рівень якості;
- розвивати і розширювати сільський, зелений та еко туризм, спиратися на заохочення приватної власності;
- відродити туристичні дитячі табори та кемпінги, мотелі для сімейного відпочинку;
- збереження та реставрація пам'яток історії;
- розширення та покращення транспортної системи області, а саме: розбудова нових транспортних магістралей (дорожніх, залізничних, та авіа шляхів)

Для подальшого розвитку туристичної індустрії у Івано-Франківській області та країни в цілому, необхідно вивести із «тіні» усі пов'язані з індустрією підприємства, шляхом покращення податкових умов для підприємств індустрії туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманюк Я.Д. Соціально-економічні передумови розвитку рекреаційно-туристичної індустрії в Івано-Франківській області / Я.Д. Атаманюк // Географія та туризм. – 2013. – Вип. 26 – С. 122-131.
2. Атаманюк Я.Д. Сучасні тенденції розвитку рекреаційної інфраструктури Івано-Франківської області / Я.Д. Атаманюк // Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. – 2014. – Вип. 724-725. – С. 116-121.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методи аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О. Бейдик. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 395 с.
4. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. / О.О. Бейдик. – Київ: Палітра, 2011. – 130 с.
5. Бартошук О.В. Стратегічні напрями розвитку туристичної галузі України в умовах фінансової кризи / О.В. Бартошук, Ф.В. Зінов'єв. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2012_03_15/gu2_bartoshuk.php. (дата звернення 10.05.2020). – Назва з екрана.
6. Галюк М. Д. Водні ресурси Івано-Франківської області: інформаційний посібник. — Яремче, 2001. — 156 с.
7. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2020) – Назва з екрана
8. Голояд Б. Еколого-рекреаційний напрям розвитку - важлива складова оптимізації інфраструктури Карпатського регіону // Наук. вісн. [ІМЕ]. - 2000. - № 2. - С. 66-69.
9. Горський С.В. Інституалізація соціології туризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzkit/2010_7/4.pdf (дата звернення 10.05.2020). – Назва з екрана.

10. Гук Н.А. Підходи до класифікації туризму [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/guk3.htm (дата звернення 10.05.2020). – Назва з екрана.
11. Гончарук П.С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ ст. Курс лекцій. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 528 с.
12. Гаврилів Б.М. На сторожі культурної спадщини Прикарпаття / Б.М Гаврилів, В.І. Любінець, // Лілея-НВ. – Івано-Франківськ, 2006. – 220 с.
13. Грабовецький В. В. Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. — 132-150 с.
14. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навч. посіб./ Л.П Дядечко / – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.
15. Дутчак С.В. Д 848 Управління регіональним розвитком туризму : навч. посіб./ С.В Дутчак. – Чернівці: Центр учбової літератури 2011. – 128 с.
16. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана
17. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.
18. Державний стандарт України. Про затвердження Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання) та Правил обов'язкової сертифікації послуг харчування. – [Чинний від 27.01.1999 р. №37]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0236-99> (дата звернення 26.04.2020). – Назва з екрана
19. Державна фіскальна служба України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2020). – Назва з екрана

20. Заячківська Г.А. Індекс конкурентоспроможності України у сфері подорожей і туризму /. Г.А. Заячківська // Економічний аналіз Львів: 2010. – С. 407 – 410.
21. Івано-Франківська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/files> (дата звернення: 30.10.2019). – Назва з екрана.
22. Інфраструктура туризму: Перелік закладів рекреації // Природ.-заповід. території та об'єкти Івано-Франківщини. - Івано-Франківськ: 2000. - С. 159-162.
23. Історико-культурні об'єкти Івано-Франківщини: [Перелік об'єктів туризму] // Природні заповідні території та об'єкти Івано-Франківщини. - Івано-Франківськ, 2000; за ред. Бережнюк В. О. 2011 р. - с. 164-166.
24. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні./ В.Ф Кифяк — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 298 с.
25. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму: навч. посібн. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – Київ: Знання, 2011. – 334 с.
26. Кузик С.П. Географія туризму: навч. посіб.: Центр учбової літератури. / С.П. Кузик – Київ: 2011. – 271 с
27. Кузнецова Н.М. Основи економіки готельного та ресторанного господарства: навч. посіб. / Н.М. Кузнецова – Київ: 1997. — 218 с.
28. Любіцева О.О. Ринок туристичних: послуг навч. посіб. / О.О. Любіцева. / Київ: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
29. Лойко О.Т. Туризм і готельне господарство: навч. посіб. /Лойко О.Т. – Томськ: ТПУ, 2011. – 152 с.
30. Лотиш, О.Я Стратегічні підходи до розвитку ринку туристичних послуг в Україні / О.Я Лотиш. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету; Київ : КМГУ, 2016. – С. 134 – 138.
31. Михайліченко Г.І. Інноваційний розвиток туризму: монографія / Г.І. Михайліченко – Київ: 2012. – 608 с

32. Мазаракі А.А. Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства : підруч. / А.А. Мазаракі, Н. О. П'ятницька, Г.Т. П'ятницька; за ред. Н. О. П'ятницької – [2-ге вид. перероб. та допов.]. – Київ : Центр учбової л-ри, 2011. – 584 с

33. Маланюк Т.З. Сучасний стан розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області / Т.З. Маланюк // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 23 - 24 березня 2017 р.) – Черкаси: Видавець Ю. А. Чабаненко.

34. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. [для вищ. навч. закл.] / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич – Київ: Знання, 2008. – 661 с.

35. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. / М.П. Мальська, В.Н. Худо, В.М. Цибух – Київ: Центр навч. л-ри, 2004. – 272 с.

36. Мариняк Я.О. Передумови і перспективи участі України в міжнародному туристичному ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2009_2/4/001Marinyak.pdf (дата звернення 28.05.2020). – Назва з екрана

37. Міністерство розвитку економіки, торгівлі, та сільського господарства. Департамент туризму та курортів. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=be44a1a7-69b3-4a77-a86a> (дата звернення: 27.05.2020). – Назва з екрана

38. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі щодо визнання Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання) та Правил обов'язкової сертифікації послуг харчування. – [визнано таким, що втратив чинність від 26.01.2018. № 93] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0194-18> (дата звернення 28.04.2020). – Назва з екрана/

39. Офіційний сайт Асоціації Лідерів Туристичного бізнесу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.altu.com.ua/News/> (дата звернення 28.04.2020). – Назва з екрана.

40. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/ru> (дата звернення 25.05.2020). – Назва з екрана.

41. Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua> (дата звернення 25.05.2020). – Назва з екрана.

42. Полчанінова І.Л. Міжнародні стандарти обслуговування в засобах розміщення/ І.Л. Полчанінова – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 63 с.

43. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва: навч. посібн. / П.Р. Пуцентейло – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.

44. Про внесення зміни до переліку населених пунктів, яким надається статус гірських: постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. №757. // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-95> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.

45. Про оздоровлення та відпочинок: Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17> (дата звернення: 25.04.2020). – Назва з екрана.

46. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07. 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4-15> (дата звернення: 20.05.2020). – Назва з екрана

47. Про туризм: Закон України від 15.09.95 № 324/95 // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.04.2020). – Назва з екрана

48. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 р. № 887-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12> (дата звернення: 21.04.2020). – Назва з екрана

49. Про правовий статус іноземців: Закон України від 04.02.1994 р. № 3929-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 21.04.2020). – Назва з екрана

50. Про ліцензування окремих видів господарської діяльності: Закон України від 01.06. 2000 р. № 1775-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 21.04.2020). – Назва з екрана

51. Про Правила в'їзду іноземців в Україну, їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12. 1995 р. № 1074. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-95> (дата звернення: 22.04.2020). – Назва з екрана

52. Про затвердження переліку органів ліцензування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11. 2000 р. № 1698. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-155> (дата звернення: 22.04.2020). – Назва з екрана

53. Про строки дії ліцензії на проведення певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11. 2000 р. № 1755. Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-155> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана

54. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI // Відомості Верховної Ради України. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.

55. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.

56. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.92 № 2457-XII // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.

57. Про особисте селянське господарство: Закон України від 17.11.2005 № 3108-IV // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15> (дата звернення: 26.04.2020). – Назва з екрана.

58. Про курорти: Закон України від 19.01.2006 № 3370-IV // Відомості Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 26.05.2020). – Назва з екрана.

59. Рутинський М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: монографія: навч. посіб. / М.Й Рутинський, О.В. Стецюк – Чернівці: Книги–XXI, 2010. – 440 с.

60. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навч. посіб. / М.Й Рутинський – Київ: ЦУЛ, 2007. – 432 с.

61. Стецюк О.В. Суспільно-географічний аналіз розвитку сільського зеленого туризму в Івано-Франківській області / О.В. Стецюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. міжнар. відносини. – 2012. – С. 217–222.

62. Смаль І.В. Географія туризму та рекреація : словник-довідник / І.В. Смаль. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 201 с.

63. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу / І.В. Смаль. – Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

64. Соціально - економічний аналіз Івано-Франківської області. Офіційний сайт Івано-Франківської державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/files2004.06.2014.pdf> (дата звернення 04.05.2020). – Назва з екрана.

65. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 р. Івано-Франківська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.if.gov.ua/files/SP_IF_oblast_4.pdf (дата звернення: 25.05.2020) – Назва з екрана

66. Туристична діяльність в Україні у 2017 році: стат. збірник Держ. служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf (дата звернення 20.05.2020). – Назва з екрана.

67. Територіальні органи ДПС в Івано-Франківській області. Офіційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://if.tax.gov.ua/diialnist/zabezpechennya-nadhodjen/418360.html> (дата звернення: 20.04.2020) – Назва з екрана.

68. Українсько-польський туристичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism-carpathian.com.ua/> pdf (дата звернення 18.04.2020). – Назва з екрана.

69. Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iftourism.com/pro-ivano-frankivskuoblast> (дата звернення 10.01.2020). – Назва з екрана.

70. Янько Ю.С. Туризм у Карпатському регіоні: загрози для довкілля та способи сталого розвитку / Ю.С. Зінько, М.П. Мальська, М.Б. Іваник, С.Ф. Благодир // Вісник Львівського університету. Серія: географічна. – 2014. – Вип. 45. – С. 443-451.